

Developing a Basic Conceptual Framework for Social Welfare Management in Thailand

การพัฒนารอบแนวคิดพื้นฐานสำหรับการจัดสวัสดิการสังคมในประเทศไทย

Krissada Supakitpaisan

กฤษฎา สุภกิจไพศาล

Faculty of Arts, Silpakorn University, Thailand

Corresponding author

e-mail: viwepy_py@hotmail.com

Received 19-04-2024

Revised 30-06-2024

Accepted 03-07-2024

DOI: 10.69598/artssu.2024.3301.

Keywords: development,
conceptual framework, social
welfare management

คำสำคัญ: การพัฒนา, กรอบแนวคิด,
การจัดสวัสดิการสังคม

Abstract

Objectives: This academic paper aims to propose a basic conceptual framework for social welfare management in Thailand.

Methods: The study utilized data collection methods from documents and relevant research, including books, academic journals, research reports, and theses. Data obtained from both domestic and international sources were analyzed and interpreted. Social phenomena and empirical data were examined to understand various changes before synthesizing them into conclusions and recommendations.

Results: Research results revealed significant differences in social welfare management principles based on democratic socialism, neo-liberalism, and the third way. The challenge in formulating a basic conceptual framework for social welfare management in Thailand is integrating these three models: 1) based on democratic socialism principle, which emphasizes equalization and redistribution as key to promoting social welfare; 2) based on neo-liberalism, which focuses on supporting vulnerable groups as central to the social welfare process; and 3) based on third way principle, which highlights the importance of social partnerships for involving people in creating and maintaining the rules for social welfare management.

Application of this study: It is hoped that this study will play a crucial role in raising awareness about the importance of questioning and developing social welfare policies in Thailand.

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์: บทความวิชาการฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอกรอบแนวคิดเบื้องต้นว่าด้วยการจัดสวัสดิการสังคมของประเทศไทย

วิธีการศึกษา: วิธีการศึกษาในครั้งนี้ใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหนังสือวารสารวิชาการ รายงานวิจัย และวิทยานิพนธ์ โดยนำข้อมูลที่ได้รับมาจากการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกประเทศมาวิเคราะห์และตีความหมาย โดยตั้งต้นจากการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางสังคมและข้อมูลเชิงประจักษ์เพื่อทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลง ก่อนสังเคราะห์เป็นข้อสรุปและข้อเสนอแนะของการศึกษา

ผลการศึกษา: จากผลการศึกษา พบว่า การจัดสวัสดิการสังคมได้เกิดช่องว่างแห่งความแตกต่างกันในเชิงหลักคิดไม่ว่าจะเป็นหลักคิดสังคมนิยมประชาธิปไตย หลักคิดเสรีนิยมใหม่ และหลักคิดทางสายที่สาม ดังนั้นประเด็นความท้าทายของการสร้างกรอบแนวคิดเบื้องต้นว่าด้วยการจัดสวัสดิการสังคมของประเทศไทยในยุคสมัยปัจจุบัน คือ การบูรณาการรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมภายใต้หลักทั้ง 3 หลักคิด อันได้แก่ 1) รูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมแบบรัฐสวัสดิการภายใต้หลักคิดสังคมนิยมประชาธิปไตย ที่เชื่อว่าการเฉลี่ยทุกข์เฉลี่ยสุขและการกระจายอำนาจการเป็นปัจจัยที่สำคัญสำหรับการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดสวัสดิการสังคม 2) รูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมแบบมุ่งเป้าภายใต้หลักคิดเสรีนิยมใหม่ ที่เชื่อว่าการส่งเสริมและสนับสนุนกลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางสังคมควรถูกให้ความสำคัญในกระบวนการจัดสวัสดิการสังคม และ 3) รูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมแบบพหุลักษณะภายใต้หลักคิดทางสายที่สาม ที่เชื่อว่าการสร้างหุ้นส่วนทางสังคมเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ประชาชนมาร่วมมือกันสร้างและรักษาหลักกติกาด้านการจัดสวัสดิการสังคม

การประยุกต์ใช้: ผู้ศึกษามีความมุ่งหวังว่าบทความฉบับนี้จะเข้าไปมีส่วนสำคัญในการสร้างความตื่นรู้ต่อการตั้งคำถามและการกำหนดสร้างนโยบายด้านสวัสดิการสังคมของประเทศไทย

บทนำ

เมื่อก้าวถึงแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในช่วงระยะเวลา 60 กว่าปีที่ผ่านมามีประเทศไทย พบว่า ภาครัฐพยายามมุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับการฝากความมั่งหวังทั้งหมดไว้ที่นโยบายด้านเศรษฐกิจ ด้านอุตสาหกรรม ด้านเทคโนโลยี และด้านการท่องเที่ยวภายในประเทศ (Office of the Nation Economic and Social Development Board, 2001; Office of the National Economic and Social Development Council, 2021) โดยอาศัยวิธีการพิจารณาความสำเร็จของประเทศจากตัวชี้วัดด้านผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (Gross Domestic Product) อันหมายถึง มูลค่าตลาดของสินค้าและบริการขั้นสุดท้ายที่ผลิตภายในประเทศในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ โดยไม่คำนึงว่าผลผลิตนั้นจะผลิตขึ้นมาจากด้วยทรัพยากรของชาติใด และรายได้ประชาชาติ (National Income) อันหมายถึง มูลค่าที่เป็นตัวเงินของสินค้าและบริการขั้นสุดท้ายตามราคาตลาดที่ผลิตขึ้นด้วยทรัพยากรของประเทศในระยะเวลา 1 ปี

เช่นเดียวกันกับหลักคิดและรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมของประเทศไทยที่ยังคงมีความคาดหวังกับการกระจายทรัพยากรจากความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและโครงสร้างของประชากรส่วนบนในประเทศ สอดคล้องกับกรอบแนวคิดพื้นฐานของทฤษฎีหยดน้ำ หรือ Trickle Down Effect Theory ที่อธิบายว่า แนวทางการพัฒนาที่ดีจำเป็นต้องมีการกระจายทรัพยากรอันทรงคุณค่าของประเทศไปให้กับประชาชนที่มีความพร้อมมากกว่าก่อน เพื่อให้พวกเขาเหล่านั้นไปใช้ต่อยอดผลประโยชน์ให้กับประเทศ แล้วในท้ายที่สุดความเจริญรุ่งเรืองและผลประโยชน์ต่าง ๆ ก็จะไหลบ่ากลับมาสู่ประเทศในภาพรวม (Supakitpaisan, 2022) สำหรับกลุ่มผู้ตกขอบหรือกลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางสังคม (Thailand Development Research Institute, 2011) อันหมายถึง กลุ่มประชาชนที่ประสบปัญหาความเดือดร้อนและได้รับผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และภัยพิบัติทางธรรมชาติ ครอบครัวไปถึงกลุ่มประชาชนที่ขาดโอกาสต่อการเข้าถึงสิทธิอันชอบธรรมเกี่ยวกับการได้รับบริการขั้นพื้นฐานจากทางภาครัฐ การจัดสวัสดิการสังคม และการกระจายทรัพยากรของประเทศก็จะเป็นหน้าที่ของภาครัฐที่จะต้องจัดสวัสดิการสังคมแบบมุ่งเป้าให้กับพวกเขา (Norrat, 2003)

แม้กระนั้น จากการศึกษาและทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับหลักคิดและรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมแบบมุ่งเป้ากลับพบว่า หลักคิดและรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมที่มุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับการบรรเทาทุกข์ การสงเคราะห์ และการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าแบบชั่วคราวชั่วคราวดังกล่าว เป็นชนวนเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดการผลิตซ้ำสภาพปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำ เนื่องด้วยประชาชนที่เป็นกลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางสังคมต้องเผชิญกับสภาวะความยากลำบาก ความเดือดร้อน และความไม่มั่นคงในการใช้ชีวิตท่ามกลางความผันผวนของระบบตลาดเสรี ความไม่จริงใจต่อการกระจายทรัพยากรของกลุ่มนายทุน รวมไปถึงความผิดพลาดของระบบการคัดกรองคุณสมบัติของกลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางสังคมที่นิยมเรียกกันว่า เครื่องมือทดสอบความจำเป็นพื้นฐาน (Means-Test) (Nontapattamadul, 2007) สำหรับตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม (Jitsuchon, 2019) คือ ความผิดพลาดในการชี้คนที่ยากจนแล้วไประบุว่าเขาไม่ยากจน (Type 1 Error) ความผิดพลาดในการชี้คนที่ไม่ยากจนแล้วไประบุว่าเขายากจน (Type 2 Error) รวมไปถึงความผิดพลาดในการนำเงินช่วยเหลือทางสังคมไปมอบให้กับคนที่ไม่ได้ยากจนจริง ๆ (Inclusion Error)

ทั้งนี้ สภาพปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำของประชาชนที่ถูกฝังรากลึกมาอย่างยาวนานในสังคมไทยได้ปรากฏออกมาให้เห็นอย่างเด่นชัดผ่านข้อมูลทางสถิติในรายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศไทยของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ผู้ศึกษาได้นำเสนอไปในส่วนของสถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำของประเทศไทยในยุคก่อนโควิด 19 และยุคโควิด 19 นั้นเปรียบเสมือนภาพสะท้อนที่แสดงให้เห็นถึงความผิดพลาดของสถาบันทางเศรษฐกิจและสถาบันทางสังคมที่ไม่สามารถเข้าไปมีบทบาทต่อการแก้ไขสภาพปัญหาด้านความยากจนและความเหลื่อมล้ำในมิติต่าง ๆ ของประชาชนได้อย่างแท้จริง อีกทั้งผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการแพร่ระบาดของดังกล่าวยังเป็นตัวส่งสัญญาณที่ดีว่าระบบการป้องกันและคุ้มครองทางสังคมของประเทศไทยยังไม่พร้อมที่จะรับมือกับความเสียหาย ความเสี่ยง และความไม่แน่นอนที่เกิดขึ้นจากสภาวะการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกประเทศ

จากสภาพปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำของประเทศไทยที่กล่าวมาในข้างต้น ล้วนเป็นที่มาของข้อคำถามสำคัญของบทความวิชาการที่ว่า การจัดสวัสดิการสังคมของประเทศไทย ควรดำรงอยู่ภายใต้หลักคิดและรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมที่ประกอบสร้างขึ้นเป็นกรอบแนวคิดอย่างไร ดังนั้นบทความวิชาการฉบับนี้จึงมีเป้าหมายสำคัญ คือ การศึกษาค้นคว้าข้อมูลจาก

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักคิดและรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมที่ถูกกล่าวถึงและมีอิทธิพลต่อประเทศไทย อาจกล่าวได้ว่า บทความวิชาการ เรื่อง การพัฒนากรอบแนวคิดพื้นฐานสำหรับการจัดสวัสดิการสังคมในประเทศไทย เป็นบทความที่พยายามสะท้อนให้ผู้อ่านเห็นถึงพลวัตและแนวทางการปรับตัวต่อการจัดสวัสดิการสังคมของประเทศไทย โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางสังคมและข้อมูลเชิงประจักษ์ เพื่อทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น จากการศึกษา พบว่า ที่ผ่านมามีหลักคิดที่ถูกนำมาใช้ในรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมยังคงมีลักษณะของการเป็นชุดความจริง ชุดความรู้ และชุดความเชื่อที่ถูกอธิบายผ่านหลักคิดเชิงเดี่ยว อีกทั้งรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมที่มีอยู่เดิมยังขาดการเชื่อมโยงจุดร่วมและจุดต่างระหว่างหลักคิดการจัดสวัสดิการสังคมจากกลุ่มนักคิดที่มีหลากหลายพากฝั่ง

ด้วยเหตุนี้ ผู้ศึกษาจึงมีความตั้งใจที่จะนำเอาหลักคิดและรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมแบบรัฐสวัสดิการ แบบมุ่งเป้า และแบบพหุลักษณะมาประยุกต์ใช้เป็นฐานคิดสำหรับการศึกษารายต่อของความแตกต่าง ความเชื่อมโยง รวมไปถึงการวิเคราะห์และการสังเคราะห์จุดยืนและตำแหน่งแห่งที่ของหลักคิดและรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมแต่ละแบบ เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจบูรณาการหลักคิดและรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมดังกล่าวสำหรับการสร้างกรอบแนวคิดเบื้องต้นว่าด้วยการจัดสวัสดิการสังคมของประเทศไทย ทั้งนี้ผู้ศึกษามีความมุ่งหวังว่าบทความฉบับนี้จะเข้าไปมีส่วนสำคัญในการยกระดับและสร้างความหลากหลายให้กับการจัดสวัสดิการสังคมของประเทศไทย ครอบคลุมไปถึงการสร้างความรู้ต่อการตั้งคำถามและการกำหนดสร้างนโยบายด้านสวัสดิการสังคมที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในปัจจุบันของประเทศไทย

จากการทบทวนวรรณกรรม การวิเคราะห์ และการสังเคราะห์ห้วงความรู้ที่เกี่ยวข้องกับกรอบแนวคิดเบื้องต้นว่าด้วยการจัดสวัสดิการสังคมของประเทศไทย ทำให้ผู้ศึกษาสามารถนำข้อมูลหตุยภูมิจากองค์ความรู้ดังกล่าวมาสรุปเป็นประเด็นสำหรับการนำเสนอได้ทั้งหมด 3 ส่วนหลัก ดังนี้ คือ ส่วนที่ 1 หลักคิดและรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมที่มีอิทธิพลต่อประเทศไทย ส่วนที่ 2 หลักคิดและรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมกับบริบทของประเทศไทย และ ส่วนที่ 3 กรอบแนวคิดเบื้องต้นว่าด้วยการจัดสวัสดิการสังคมของประเทศไทย ซึ่งมีเนื้อหาและรายละเอียดดังต่อไปนี้

หลักคิดและรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมที่มีอิทธิพลต่อประเทศไทย

สำหรับหลักคิดและรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมนั้นถือได้ว่าเป็นประเด็นที่ถูกกล่าวถึงอย่างเป็นวงกว้างในประเทศไทย เนื่องด้วยหลักคิดและรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมดังกล่าวมีเนื้อหาและรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดสร้างคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีให้กับประชาชนในประเทศ ซึ่งครอบคลุมไปถึงการกำหนดสร้างอำนาจด้านการต่อรอง ด้านการเข้าถึง และด้านการกระจายทรัพยากรของประเทศไทย จากการศึกษาและทบทวนองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับหลักคิดและรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมที่ถูกกล่าวถึงและมีอิทธิพลต่อประเทศไทย ทำให้ผู้ศึกษาสามารถนำข้อมูลจากองค์ความรู้ดังกล่าวมาสรุปเป็นรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมได้ทั้งหมด 3 รูปแบบหลัก คือ รูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมแบบรัฐสวัสดิการ รูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมแบบมุ่งเป้า และรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมแบบพหุลักษณะ ซึ่งมีเนื้อหาและรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. รูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมแบบรัฐสวัสดิการ

ทั้งนี้ รูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมแบบรัฐสวัสดิการ ล้วนดำรงอยู่ภายใต้หลักคิดสังคมนิยมประชาธิปไตย (Democratic Socialism) ซึ่งเป็นหลักคิดที่อยู่ท่ามกลางหลักคิดสังคมนิยมกับหลักคิดทุนนิยม เนื่องด้วยหลักคิดสังคมนิยมประชาธิปไตย (George & Wilding, 1994) มีความเชื่อพื้นฐานที่ไม่เห็นด้วยกับการปฏิบัติแบบถอนรากถอนโคนของหลักคิดสังคมนิยม หรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า หลักคิดสังคมนิยมประชาธิปไตย ไม่เห็นด้วยกับทำลายล้างอำนาจของระบบทุนนิยมด้วยวิธีการปฏิวัติทางชนชั้นแบบรุนแรงเพื่อเปลี่ยนแปลงระบบกรรมสิทธิ์และระบบสังคมมาสู่การเป็นระบบสังคมนิยมที่ปัจจัยการผลิตและทรัพย์สินทั้งหมดเป็นของชนชั้นกรรมาชีพ ในขณะเดียวกัน หลักคิดสังคมนิยมประชาธิปไตย ก็ไม่เห็นด้วยกับการไม่แยแสผู้ที่ต้องเผชิญกับความเดือดร้อนและความยากลำบากในชีวิต อีกทั้งยังไม่เห็นด้วยกับการมองว่าความยากลำบากของประชาชนนั้นเป็นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากความล้มเหลวและความด้อยศักยภาพส่วนบุคคลตามหลักคิดทุนนิยม (Nontapattamadol, 2007) ทั้งนี้ หลักคิดสังคมนิยมประชาธิปไตย เห็นว่าการสร้างระบบสวัสดิการสังคมให้กับประชาชนทั้งประเทศและการสร้างหลักประกันเพื่อช่วยเหลือประชาชนผู้ตกทุกข์ได้ยากเป็นสิ่งจำเป็น เพราะความเดือดร้อนและความยากลำบากในชีวิตของประชาชนล้วนเป็นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากสภาพปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมโดยรวมของประเทศ (Supakitpaisan, 2022)

ด้วยเหตุนี้ รูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมแบบรัฐสวัสดิการ จึงพยายามให้ความสำคัญกับการสร้างความสมดุลระหว่างการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจและการกระจายข้าทางด้านสังคม ด้วยวิธีการจัดเก็บภาษีอากรแบบอัตราก้าวหน้าหรือการจัดเก็บภาษีแบบขั้นบันไดที่ประชาชนจะต้องเสียภาษีเพิ่มขึ้นเมื่อมีรายได้สูงขึ้น การจัดเก็บภาษีมรดก รวมไปถึงการจัดเก็บภาษีที่ดินและการจัดเก็บภาษีสังหาริมทรัพย์ เพื่อนำมาสมทบทุนสำหรับการจัดสวัสดิการสังคมในความหมายอย่างกว้างหรือการจัดสวัสดิการสังคมแบบถ้วนหน้าที่มีความครอบคลุม 7 มิติหลัก คือ มิติด้านสุขภาพอนามัย มิติด้านการศึกษา มิติด้านที่อยู่อาศัย มิติด้านรายได้และการประกอบอาชีพ มิติด้านความมั่นคงทางสังคมอันประกอบด้วยการประกันสังคมและการช่วยเหลือทางสังคม มิติด้านนันทนาการ และมิติด้านการบริการทางสังคม (Supakitpaisan, 2022) อาจกล่าวได้ว่า รูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมแบบรัฐสวัสดิการ มุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับการเฉลี่ยทุกข์เฉลี่ยสุข การกระจายข้าทรัพยากร รวมไปถึงการเปิดโอกาสให้ภาครัฐได้เข้ามาเป็นผู้ดำเนินการหลักด้านการจัดสวัสดิการสังคมแบบถ้วนหน้าและทั่วถึงให้กับประชาชนในประเทศ (Kumhom, 2014) สำหรับตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมของประเทศที่ได้รับการยอมรับจากทั่วโลกว่ามีรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมแบบรัฐสวัสดิการที่สมบูรณ์แบบและประชาชนมีความมั่นคงทางสังคม สิทธิ และเสรีภาพในระดับสูง คือ ประเทศนอร์เวย์ ประเทศฟินแลนด์ ประเทศสวีเดน และประเทศเดนมาร์ก ซึ่งจะเห็นได้ว่าเป็นกลุ่มประเทศในแถบสแกนดิเนเวียหรือแถบยุโรปเหนือทั้งหมด (Petprasert, 2003)

กล่าวโดยสรุปได้ว่า รูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมแบบรัฐสวัสดิการ เป็นกระบวนการต่อสู้ทางชนชั้นแบบค่อยเป็นค่อยไป โดยใช้ระบบรัฐสภาภายใต้ระบอบการเมืองแบบประชาธิปไตยเป็นเครื่องมือ ทั้งนี้ แนวคิดแบบรัฐสวัสดิการจะไม่ใช้วิธีการปฏิบัติแบบถอนรากถอนโคนของมาร์กซิสต์ เนื่องจาก แนวคิดแบบรัฐสวัสดิการ เห็นว่า การโค่นล้มระบบทุนนิยมนั้นจะต้องดำเนินการแบบค่อยเป็นค่อยไปควบคู่ไปกับการเปลี่ยนแปลงจิตสำนึกของประชาชนในประเทศให้ยอมรับประเด็น เรื่อง การเฉลี่ยทุกข์เฉลี่ยสุข (George & Wilding, 1994) สำหรับตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมของกลุ่มทางการเมืองที่ถูกวิพากษ์ว่ายึดถือหลักคิดสังคมนิยมประชาธิปไตย คือ กลุ่มสังคมนิยมเฟเบียน พรรคการเมืองสังคมนิยมประชาธิปไตยในแถบยุโรปเหนือ รวมไปถึงแนวทางการบริหารจัดการสังคมและการเมืองของปรีดี พนมยงค์ และป๋วย อึ๊งภากรณ์ (Nontapattamadul, 2011)

อย่างไรก็ตาม รูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมแบบรัฐสวัสดิการ ยังคงมีข้อจำกัดหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นการลดอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอันเนื่องมาจากการที่ภาครัฐจำเป็นต้องนำเงินลงทุนจำนวนมากมาใช้ในการจัดสวัสดิการสังคมแบบถ้วนหน้าให้กับประชาชน (Nontapattamadul, 2007) รวมไปถึงการบั่นทอนแรงจูงใจต่อการทำงานของประชาชนและการลงทุนของภาคเอกชนอันเนื่องมาจากการที่พวกเขาต้องจ่ายค่าภาษีให้กับภาครัฐเป็นจำนวนมาก (Suntikul, 2013)

ดังนั้น รูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมแบบรัฐสวัสดิการ จึงอาจกลายเป็นชนวนเหตุสำคัญที่ส่งผลให้เกิดสภาพปัญหาการหลอกลวงเจ้าหน้าที่ของภาครัฐเพื่อรับผลประโยชน์ทดแทนต่าง ๆ สภาพปัญหาการมีอัตราการว่างงานภายในประเทศเพิ่มขึ้นอันเนื่องมาจากเงินทดแทนรายเดือนระหว่างการว่างงานมีมูลค่าใกล้เคียงกับค่าแรงขั้นต่ำ รวมไปถึงสภาพปัญหาการเคลื่อนย้ายการลงทุนจากประเทศหนึ่งไปยังอีกประเทศหนึ่ง

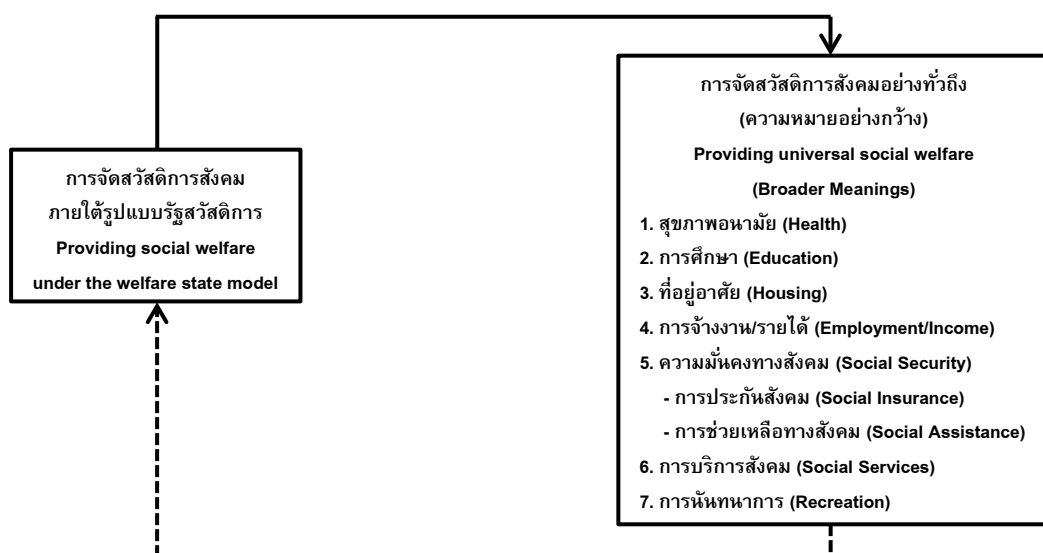

Figure 1 shows the roles for providing social welfare under the welfare state model

(Source: Nontapattamadul, 2007)

2. รูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมแบบมุ่งเป้า

สำหรับรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมแบบมุ่งเป้านั้นดำรงอยู่ภายใต้หลักคิดขวาใหม่ (The New Right) หรือหลักคิดเสรีนิยมใหม่ (Neo-liberalism) ซึ่งเป็นหลักคิดที่มุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับการปฏิรูปและการโค่นล้มระบบรัฐสวัสดิการจากข้อจำกัดของรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมแบบรัฐสวัสดิการที่กล่าวมาในข้างต้น ล้วนเป็นการเปิดช่องว่างและโอกาสให้หลักคิดเสรีนิยมใหม่ได้เข้ามามีบทบาทต่อการปฏิรูประบบการจัดสวัสดิการสังคมแบบถ้วนหน้าและทั่วถึงมาเป็นระบบการจัดสวัสดิการสังคมแบบมุ่งเป้าหรือระบบการจัดสวัสดิการสังคมแบบเลือกให้เฉพาะเจาะจงสำหรับผู้ที่มีความต้องการจำเป็นจริง ๆ (Boston, 1993) ซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำเครื่องมือสำหรับการทดสอบความจำเป็นพื้นฐาน (Means-Test) มาใช้เพื่อทดสอบคุณสมบัติของผู้ที่สมควรได้รับความช่วยเหลือ อาทิ แบบสอบถามข้อมูลความจำเป็นพื้นฐานของประเทศไทยที่นิยมเรียกกันว่า จปฐ.

ทั้งนี้หลักคิดเสรีนิยมใหม่มีความเชื่อพื้นฐานว่า ระบบกลไกตลาด มีศักยภาพและความสามารถมากพอต่อการกระจายทรัพยากร การพัฒนาคุณภาพชีวิต และการกำหนดสร้างความเป็นอยู่ที่ดีให้กับประชาชนในประเทศ (Kumhom, 2014) ด้วยเหตุนี้หลักคิดเสรีนิยมใหม่ จึงพยายามมุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับการตัดงบประมาณด้านสวัสดิการสังคมและการยุบสหภาพแรงงานเพื่อนำเงินทุนส่วนใหญ่ไปใช้สำหรับการส่งเสริมและการสนับสนุนระบบตลาดควบคู่ไปกับการสร้างความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจให้กับประเทศ สำหรับตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมของยุคสมัยที่รุ่งเรืองที่สุดสำหรับการจัดสวัสดิการสังคมแบบมุ่งเป้าคือ ยุคสมัยการบริหารประเทศสหรัฐอเมริกาในช่วงระยะเวลา 8 ปี (ค.ศ. 1981-1989) ของประธานาธิบดีโรนัลด์ เรแกน แห่งพรรคริพับลิกัน และยุคสมัยการบริหารสหราชอาณาจักรในช่วงระยะเวลา 11 ปี (ค.ศ. 1979-1990) ของนายกรัฐมนตรีมาร์กาเรต แทตเชอร์ แห่งพรรคคอนเซอร์เวทีฟ (Nontapattamadol, 2007)

กล่าวโดยสรุปได้ว่า รูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมแบบมุ่งเป้า มีแนวคิดรากฐานที่ให้ความสำคัญกับการลดต้นทุนของสินค้าเพื่อแข่งขันในเวทีการค้าโลก การสร้างความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ ควบคู่ไปกับการจัดสวัสดิการสังคมในลักษณะของการบรรเทาทุกข์ การสงเคราะห์ และการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าชั่วคราว เพื่อให้กลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางสังคม (Thailand Development Research Institute, 2011) อันหมายถึง กลุ่มประชาชนที่ประสบปัญหาความเดือดร้อนและได้รับผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และภัยพิบัติทางธรรมชาติ ครอบคลุมไปถึงกลุ่มประชาชนที่ขาดโอกาสต่อการเข้าถึงสิทธิอันชอบธรรมเกี่ยวกับการได้รับการขึ้นพื้นฐานจากทางภาครัฐ การจัดสวัสดิการสังคม และการกระจายทรัพยากรของประเทศสามารถที่จะอยู่รอดต่อไปในสังคมได้ (Nontapattamadol, 2011) สำหรับตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมของการช่วยเหลือทางสังคมภายใต้รูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมแบบมุ่งเป้า คือ การจัดสวัสดิการสังคมสำหรับกลุ่มเด็กและเยาวชนที่ด้อยโอกาส การจัดสวัสดิการสังคมสำหรับกลุ่มคนพิการ การจัดสวัสดิการสังคมสำหรับกลุ่มคนยากจน การจัดสวัสดิการสังคมสำหรับกลุ่มคนเร่ร่อนและกลุ่มคนไร้บ้าน การจัดสวัสดิการสังคมสำหรับกลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติทางธรรมชาติ การจัดสวัสดิการสังคมสำหรับกลุ่มคนไร้สัญชาติหรือกลุ่มคนที่ไม่มีสถานะทางทะเบียนราษฎร รวมไปถึงการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับกลุ่มผู้ป่วยติดเตียงเรื้อรัง

อย่างไรก็ตาม รูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมแบบมุ่งเป้า ยังคงมีข้อจำกัดสำคัญหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นการไม่สามารถบูรณาการทางสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ การผลัดภาระให้กับภาคเอกชนและกลไกตลาด ความไม่จริงใจต่อการกระจายทรัพยากรของกลุ่มนายทุน การผลิตซ้ำสภาพปัญหาความไม่เป็นธรรมและความเหลื่อมล้ำทางสังคม เนื่องด้วยประชาชนที่เป็นกลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางสังคมต้องเผชิญกับสภาวะความยากลำบากและความไม่มั่นคงในชีวิตท่ามกลางความผันผวนของระบบตลาดเสรี รวมไปถึงความผิดพลาดของระบบการคัดกรองคุณสมบัติของกลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางสังคม (Nontapattamadol, 2007)

ดังนั้น รูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมแบบมุ่งเป้า จึงอาจกลายเป็นชนวนเหตุสำคัญที่ส่งผลให้เกิดสภาพปัญหาความผิดพลาดในการขึ้นคนที่ยากจนแล้วไประบุว่าเขาไม่ยากจน (Type 1 Error) ความผิดพลาดในการขึ้นที่ไม่ยากจนแล้วไประบุว่าเขายากจน (Type 2 Error) รวมไปถึงความผิดพลาดในการนำเงินช่วยเหลือทางสังคมไปมอบให้กับคนที่ไม่ได้ยากจนจริง ๆ (Inclusion Error) (Jitsuchon, 2019) ทั้งนี้ความผิดพลาดที่เกิดขึ้นกับกลุ่มคนยากจนดังกล่าวถือได้ว่าเป็นความผิดพลาดแบบตกหล่น ซึ่งเป็นสภาพปัญหาสำคัญที่ทำให้การจัดสวัสดิการสังคมไม่สามารถกระจายและกระจายซ้ำทรัพยากรไปยังกลุ่มประชาชนที่มีความต้องการจำเป็นจริง ๆ ได้อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม

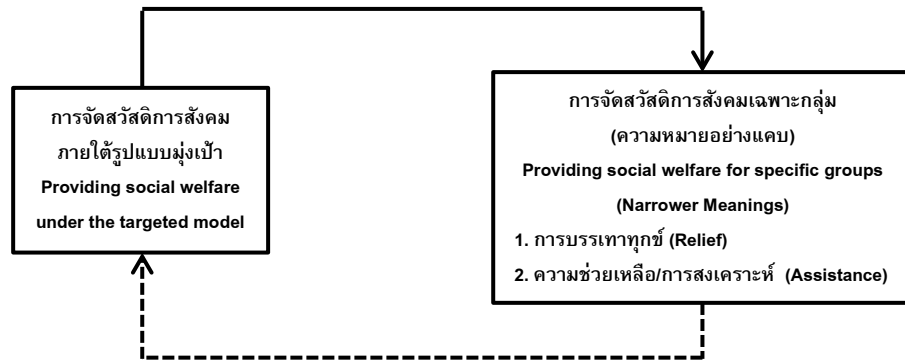

Figure 2 shows the roles for providing social welfare under the targeted model.

(Source: Nontapattamadol, 2007)

3. รูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมแบบพหุลักษณะ

สำหรับรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมแบบพหุลักษณะนั้นดำรงอยู่ภายใต้หลักคิดซ้ายใหม่ (The New Left) หรือหลักคิดทางสายที่สาม (The Third way) ซึ่งเป็นหลักคิดที่อยู่ท่ามกลางหลักคิดสังคมนิยมประชาธิปไตยกับหลักคิดเสรีนิยมใหม่ เนื่องด้วยหลักคิดทางสายที่สาม มีความเชื่อพื้นฐานที่ไม่เห็นด้วยกับหลักคิดเสรีนิยมใหม่ อีกทั้งยังไม่เห็นด้วยกับการหันหลังกลับไปใช้รูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมแบบรัฐสวัสดิการตามหลักคิดสังคมนิยมประชาธิปไตย (Nontapattamadol, 2007) อาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า หลักคิดทางสายที่สาม พยายามมุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับการสร้างจุดยืนที่แตกต่างออกไปจากหลักคิดเสรีนิยมใหม่ และหลักคิดสังคมนิยมประชาธิปไตย

หลักคิดทางสายที่สาม เป็นแนวความคิดที่เกิดขึ้นมาจาก Anthony Giddens ผู้อำนวยการของวิทยาลัยเศรษฐศาสตร์และรัฐศาสตร์แห่งลอนดอน (The London School of Economics and Political Science หรือ LSE) และที่ปรึกษาคนสำคัญของนายกรัฐมนตรี Tony Blair แห่งพรรคแรงงานของประเทศอังกฤษ โดย Anthony Giddens เป็นนักคิดคนแรกที่น่าหลักคิดทางสายที่สามมาประยุกต์ใช้เป็นปรัชญาพื้นฐานและยุทธศาสตร์ทางการเมืองสำหรับการปฏิรูปพรรคแรงงานของประเทศอังกฤษภายใต้ยุคสมัยของ The New Labour นอกจากนี้หลักคิดดังกล่าวยังถูกนำไปประยุกต์ใช้สำหรับการสร้าง The New Democrats ในยุคสมัยของประธานาธิบดี Bill Clinton แห่งประเทศสหรัฐอเมริกาด้วยเช่นกัน (Nontapattamadol, 2011) ทั้งนี้ หลักคิดทางสายที่สามมีจุดมุ่งหมายสำคัญ คือ การแก้ไขสภาพปัญหาความเดือนร้อนและความยากลำบากของประชาชนระดับชนชั้นกลางและชนชั้นล่างที่ได้รับผลกระทบจากการลดลงประมาณด้านการจัดสวัสดิการสังคมครั้งใหญ่ของรัฐบาลในยุคสมัยนายกรัฐมนตรี Margaret Hilda Thatcher แห่งพรรคคอนเซอร์เวทิฟ และประธานาธิบดี Ronald Wilson Reagan แห่งพรรครีพับลิกัน

แม้กระนั้น หลักคิดทางสายที่สาม เห็นว่ารัฐบาลไม่ควรหันหลังกลับไปใช้รูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมแบบรัฐสวัสดิการตามหลักคิดสังคมนิยมประชาธิปไตยที่เคยรุ่งเรืองในช่วงปี ค.ศ. 1960-1969 เนื่องด้วยประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศเริ่มรู้สึกเบื่อหน่ายกับการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจที่ล่าช้าและวิธีการจัดเก็บภาษีอากรแบบอัตราก้าวหน้า การจัดเก็บภาษีมรดก รวมไปถึงการจัดเก็บภาษีที่ดินและการจัดเก็บภาษีสังหาริมทรัพย์ อีกทั้งภายหลังจากยุคสมัยของสงครามเย็น รัฐบาลก็ไม่มี ความจำเป็นที่จะต้องสร้างระบบรัฐสวัสดิการให้เข้มแข็งเพื่อต่อต้านกับอิทธิพลของกลุ่มคอมมิวนิสต์อีกต่อไป (Nontapattamadol, 2007) ด้วยเหตุนี้ หลักคิดทางสายที่สาม จึงพยายามนำเสนอวิธีการขยายฐานการจัดเก็บภาษีให้มากขึ้นเพื่อนำมาใช้ทดแทนวิธีการจัดเก็บภาษีอากรแบบอัตราก้าวหน้า หรือการจัดเก็บภาษีแบบขั้นบันได

ทั้งนี้ หลักคิดทางสายที่สาม ได้เสนอว่า รูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมที่ดี คือ การจัดสวัสดิการที่สอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงโดยใช้วิธีการเสริมพลังอำนาจ การสร้างความเข้มแข็ง รวมไปถึงการขยายความรับผิดชอบด้านการจัดสวัสดิการสังคมไปสู่กลุ่ม ครอบครัว ชุมชน อาสาสมัคร ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ควบคู่ไปกับการปฏิรูประบอบราชการและการลดบทบาทหน้าที่ด้านการจัดสวัสดิการสังคมของภาครัฐ (Giddens, 1994) หรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า รูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมแบบพหุลักษณะภายใต้หลักคิดทางสายที่สามมีแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการเปิดโอกาสให้กลุ่มภาคีเครือข่ายจากภาคส่วนต่าง ๆ ได้เข้ามามีส่วนร่วมต่อการจัดสวัสดิการสังคมของประเทศ เนื่องจากหลักคิดดังกล่าวเห็นว่าประชาชนที่มีความเสี่ยงต่อการตกทุกข์ได้ยากควรเข้ามามีบทบาทต่อการบริหารจัดการความเสี่ยงด้วยตนเอง (Giddens, 1990) กล่าวโดยสรุปได้ว่ารูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมแบบพหุลักษณะ มีจุดเด่นด้านการจัดสวัสดิการสังคมที่เหมาะสมกับสภาพปัญหาและความต้องการที่

หลากหลายของประชาชนในแต่ละบริบทพื้นที่ การสร้างหุ้นส่วนทางสังคม ความยืดหยุ่นต่อการดำเนินงานร่วมกับการจัดสวัสดิการสังคมรูปแบบอื่น ๆ (Supakitpaisan, 2020) รวมไปถึงการไม่เป็นอุปสรรคต่อการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจและกลุ่มนายทุนภายในประเทศ (Petprasert, 2003)

อย่างไรก็ตาม รูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมแบบพหุลักษณะ นั้นไม่ได้ดำรงอย่างสมบูรณ์แบบเช่นเดียวกับการจัดสวัสดิการสังคมรูปแบบอื่น ๆ เนื่องจากในสภาพความเป็นจริงแล้วย่อมไม่มีการจัดสวัสดิการสังคมรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งที่เป็นยาครอบจักรวาลและสามารถแก้ไขปัญหาได้ในทุกบริบทพื้นที่ แม้กระทั่งรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมแบบพหุลักษณะเองก็ตาม เพราะท้ายที่สุดแล้วการจัดสวัสดิการสังคมแบบพหุลักษณะที่สามารถสร้างสวัสดิการและกระจายทรัพยากรให้แก่ประชาชนในประเทศได้อย่างยั่งยืนและมีประสิทธิภาพนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยความไว้วางใจ ความเข้มแข็ง การมีส่วนร่วม ความคิด ความรู้ ชุดข้อมูล ทุนตั้งต้น และจิตสำนึกร่วมของสมาชิก ซึ่งแน่นอนว่าเงื่อนไขและองค์ประกอบดังกล่าวไม่ได้ดำรงอยู่อย่างเพียบพร้อมตลอดเวลาในทุกกลุ่มภาคีเครือข่าย

ดังนั้น รูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมแบบพหุลักษณะ จึงควรมีลักษณะและกลไกที่ยืดหยุ่นไปตามบริบทของสถานการณ์ในแต่ละกลุ่มมากกว่า หรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่าทุกภาคส่วนควรมุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับบริบทความแตกต่างและความหลากหลายในแต่ละกลุ่ม ในกรณีที่กลุ่มขาดความเข้มแข็ง ภาคส่วนต่าง ๆ อาทิ ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และสมาชิกกลุ่มจำเป็นต้องเข้าไปจัดรูปแบบสวัสดิการมุ่งเป้าเพื่อป้องกันและคุ้มครองไม่ให้สมาชิกกลุ่มเผชิญกับสภาพปัญหาที่หนักจนเกินไป แล้วจึงค่อยกำหนดสร้างรากฐานกลุ่มเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งแบบค่อยเป็นค่อยไปจนกลุ่มสามารถพึ่งตนเองได้ในทางกลับกัน หากกลุ่มมีรากฐานความเข้มแข็งเป็นทุนเดิม ภาคส่วนต่าง ๆ ก็ไม่จำเป็นต้องเข้าไปช่วยเหลือประชาชนในพื้นที่ดังกล่าวมากเท่าไรนัก โดยการให้ความช่วยเหลืออาจเป็นไปในลักษณะของการส่งเสริมและสนับสนุนทรัพยากรหรือองค์ความรู้บางอย่างที่มีความจำเป็นต่อการพัฒนาต่อยอดการจัดสวัสดิการสังคมแบบพหุลักษณะ

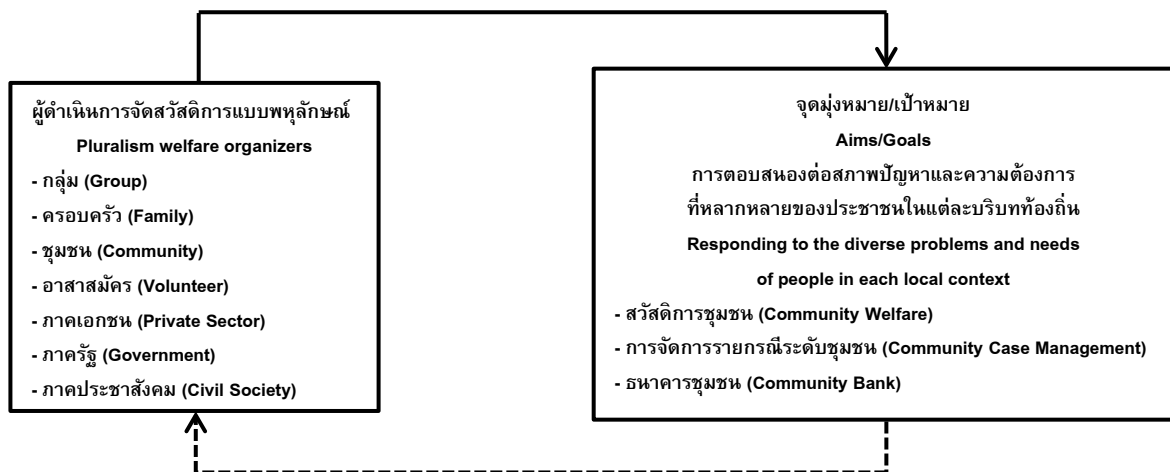

Figure 3 shows the roles for providing social welfare under the pluralism model

(Source: Supakitpaisan, 2024)

หลักคิดและรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมกับบริบทของประเทศไทย

การวิเคราะห์หลักคิดและรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมกับบริบทของประเทศไทยมีจุดมุ่งหมายสำคัญ คือ การพิจารณาประเด็นข้อท้าทายและแนวโน้มการจัดสวัสดิการสังคมของประเทศไทยในอนาคต ทั้งนี้การวิเคราะห์ของผู้ศึกษาจะเป็นการอธิบายที่มุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับหลักคิดและรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมกับความเป็นไปได้ในบริบทของประเทศไทย จากการศึกษาค้นคว้าและทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับหลักคิดและรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมที่ได้รับความนิยมในยุคสมัยปัจจุบัน ทำให้ผู้ศึกษาค้นพบช่องว่างแห่งความแตกต่างระหว่างหลักคิดและรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคม 3 รูปแบบหลัก คือ รูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมแบบรัฐสวัสดิการ รูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมแบบมุ่งเป้า และรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมแบบพหุลักษณะ ซึ่งหมายความว่ารูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมของประเทศไทยสามารถเป็นไปได้ในหลายลักษณะ

อย่างไรก็ตาม ผู้ศึกษายังคงมีความเชื่อพื้นฐานว่า ไม่มีหลักคิดและรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งที่เป็นยาครอบจักรวาลและสามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสมในทุกบริบทพื้นที่ของประเทศไทย ดังนั้นผู้ศึกษาจึงมีความมุ่งมั่นและความตั้งใจที่จะขยายขอบเขตของหลักคิดและรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมที่ถูกนำมาปรับใช้สำหรับการกำหนดสร้างกรอบแนวคิดเบื้องต้นว่าด้วยการจัดสวัสดิการสังคมของประเทศไทย เพื่อเป็นการยกระดับและสร้างความก้าวหน้าให้กับการจัดสวัสดิการสังคมที่ต้องการตอบสนองต่อประเด็น เรื่อง การสร้างความเป็นธรรมทางสังคม การลดสภาพปัญหาความยากจน การลดสภาพปัญหาความเหลื่อมล้ำ รวมไปถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการสร้างความเป็นอยู่ที่ดีให้กับประชาชนในประเทศ

จากหลักการและเหตุผลที่กล่าวมาในข้างต้น ส่งผลให้ผู้ศึกษาตัดสินใจนำหลักคิดและรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมแบบรัฐสวัสดิการ การจัดสวัสดิการสังคมแบบมุ่งเป้า และการจัดสวัสดิการสังคมแบบพหุลักษณะมาประยุกต์ใช้สำหรับกรณีวิเคราะห์จุดยืนและตำแหน่งแห่งที่ของหลักคิดและรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมแต่ละแบบ เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจเลือกใช้หลักคิดและรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมดังกล่าวสำหรับการสร้างกรอบแนวคิดเบื้องต้นว่าด้วยการจัดสวัสดิการสังคมของประเทศไทย จากการทบทวนวรรณกรรมและการวิเคราะห์องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับกรอบแนวคิดเบื้องต้นว่าด้วยการจัดสวัสดิการสังคมของประเทศไทย ทำให้ผู้ศึกษาสามารถนำข้อมูลจากองค์ความรู้ดังกล่าวมาสรุปเป็นประเด็นสำหรับการนำเสนอได้ทั้งหมด 4 ประเด็น ดังนี้

1. สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำของประเทศไทยก่อนยุคโควิด 19 (ช่วงปี พ.ศ. 2560-2562)

จากการศึกษาข้อมูลทางสถิติที่เกี่ยวข้องกับประเด็น เรื่อง ความยากจนและความเหลื่อมล้ำของประเทศไทย ในช่วงปี พ.ศ. 2560-2562 หรือยุคสมัยก่อนการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ผ่านรายงานวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำของประเทศไทยของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ทำให้ผู้ศึกษาทราบว่า ในปี พ.ศ. 2560 ประเทศไทยต้องเผชิญกับสภาพปัญหาความเหลื่อมล้ำในมิติต่าง ๆ (Office of the National Economic and Social Development Council, 2018) ดังต่อไปนี้

มิติด้านรายได้ พบว่า ประเทศไทยยังคงต้องเผชิญกับสภาพปัญหาด้านการกระจายรายได้ โดยจะเห็นได้จากการที่กลุ่มคนรวยที่สุด ร้อยละ 10 ถือครองรายได้ประมาณร้อยละ 35.29 ของรายได้ทั้งหมดของประเทศ ในขณะที่กลุ่มคนที่มียาได้ต่ำที่สุด ร้อยละ 10 ถือครองรายได้ประมาณร้อยละ 1.83 ของรายได้ทั้งหมด ทำให้ประเทศไทยมีความแตกต่างระหว่างกลุ่มคนที่จนที่สุดกับกลุ่มคนที่รวยที่สุดถึง 19.29 เท่า ซึ่งถือได้ว่ามีความแตกต่างในระดับสูงเมื่อเปรียบเทียบกับค่าเฉลี่ยของประเทศในกลุ่มสมาชิกองค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (Organisation for Economic Co – operation and Development: OECD) ที่มีความแตกต่างเพียง 8.52 เท่า (Office of the National Economic and Social Development Council, 2018) อีกทั้งยังพบว่าครัวเรือนที่มีสถานะทางเศรษฐกิจต่ำสุดมีภาระในการชำระหนี้คิดเป็นสัดส่วนต่อรายได้ ถึงร้อยละ 54.78 ซึ่งสูงกว่าครัวเรือนในกลุ่มอื่นเกือบ 2 เท่า (Supakitpaisan, 2022) จากสถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการกู้ยืมกลายเป็นภาระทางการเงินของครัวเรือนที่มีสถานะทางเศรษฐกิจต่ำเป็นอย่างมาก

มิติด้านการศึกษา เมื่อพิจารณาการเข้าถึงการศึกษาของเด็กที่พักอาศัยอยู่ภายในและภายนอกเขตเทศบาล ประจำปี พ.ศ. 2560 ในช่วงชั้นอนุบาลและประถมศึกษา พบว่า เด็กมีสัดส่วนการเข้าถึงการศึกษารวมอยู่ที่ร้อยละ 88.3 หากแต่สัดส่วนการเข้าเรียนจะลดลงอย่างเห็นได้ชัดเมื่อเข้าสู่ชั้นมัธยมศึกษาและอุดมศึกษาตามลำดับ ทั้งนี้ทางสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งข้อสังเกตว่าเด็กที่พักอาศัยอยู่ภายในเขตเทศบาลมีสัดส่วนการเข้าเรียนสูงกว่าเด็กที่พักอาศัยอยู่ภายนอกเขตเทศบาลในทุกระดับชั้น โดยจะเริ่มเห็นความแตกต่างอย่างชัดเจนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งทางสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้สรุปว่าสภาพปัญหาทางด้านการศึกษาก่อให้เกิดที่พักอาศัยอยู่ภายนอกเขตเทศบาลต้องออกจากโรงเรียนเพื่อหาเลี้ยงครอบครัวหรืออพยพย้ายถิ่นฐานตามผู้ปกครอง (Office of the National Economic and Social Development Council, 2018) ยิ่งไปกว่านั้น เมื่อพิจารณาโอกาสการเข้าถึงการกู้ยืมเพื่อการศึกษาของเด็กและเยาวชนอายุระหว่าง 14-20 ปี พบว่า เด็กและเยาวชนที่อยู่ในครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำสุดสามารถเข้าถึงการกู้ยืมเพื่อการศึกษาได้เพียงร้อยละ 7.2

มิติด้านสาธารณสุข พบว่า ประเทศไทยยังคงเผชิญกับสภาพปัญหาด้านการกระจุกตัวของบุคลากรทางการแพทย์เป็นจำนวนมากในจังหวัดใหญ่ ๆ โดยจะเห็นได้จากอัตราส่วนของแพทย์ต่อประชากรในแต่ละพื้นที่ อาทิ กรุงเทพมหานคร มีอัตราส่วน

ประชากรต่อแพทย์ดีที่สุดอยู่ที่ประชากร 710 คน ต่อแพทย์ 1 คน ในขณะที่จังหวัดบึงกาฬประชากรต่อแพทย์ต่ำที่สุดอยู่ที่ประชากร 6,277 คน ต่อแพทย์ 1 คน (Office of the National Economic and Social Development Council, 2018) จากสภาวะการณดังกล่าว ทำให้แพทย์จำเป็นต้องมีการดูแลผู้ป่วยมากขึ้น ซึ่งอาจส่งผลทางตรงต่อความล่าช้าและคุณภาพของการให้บริการทางการแพทย์

ในทางเดียวกัน จากข้อมูลในรายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำของประเทศไทย ประจำปี พ.ศ. 2561 พบว่า ประเทศไทยยังคงเผชิญกับสภาพปัญหาด้านการขาดแคลนและการกระจุกตัวของบุคลากรทางการแพทย์อย่างต่อเนื่อง โดยจะเห็นได้จากอัตราส่วนของแพทย์ต่อประชากรในแต่ละพื้นที่ อาทิ จังหวัดนครนายกมีอัตราส่วนประชากร 796 คน ต่อแพทย์ 1 คน จังหวัดภูเก็ตมีอัตราส่วนประชากร 988 คน ต่อแพทย์ 1 คน แตกต่างจากจังหวัดหนองบัวลำภูที่มีอัตราส่วนประชากร 4,864 คน ต่อแพทย์ 1 คน (Office of the National Economic and Social Development Council, 2019) จากสภาวะการณดังกล่าวเปรียบเสมือนภาพสะท้อนที่แสดงให้เห็นว่าการเข้าถึงการรักษาของประชาชนในพื้นที่ต่างจังหวัดและพื้นที่ห่างไกลยังคงมีความแตกต่างจากประชาชนในพื้นที่เมืองใหญ่ อีกทั้งจากรายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำของประเทศไทย ประจำปี พ.ศ. 2561 ยังพบว่า ประเทศไทยมีสัดส่วนของคนยากจน ร้อยละ 9.85 หรือประมาณ 6.7 ล้านคน ซึ่งเพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2560 ที่มีสัดส่วนร้อยละ 7.87 หรือประมาณ 5.3 ล้านคน (Office of the National Economic and Social Development Council, 2019) นอกจากนี้จากรายงานดังกล่าวยังพบว่าสภาพปัญหาความเหลื่อมล้ำในมิติต่าง ๆ ของประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็นมิติความเหลื่อมล้ำทางด้านรายได้ มิติความเหลื่อมล้ำทางด้านโอกาสและการเข้าถึงการศึกษา รวมไปถึงมิติความเหลื่อมล้ำทางด้านสาธารณสุขยังไม่สามารถลดลงได้อย่างมีนัยสำคัญ

ในทิศทางที่ใกล้เคียงกัน จากข้อมูลในรายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำของประเทศไทย ประจำปี พ.ศ. 2562 พบว่า การดำเนินการสงเคราะห์และช่วยเหลือกลุ่มผู้มีรายได้น้อยของรัฐบาลยังไม่สามารถทำได้อย่างครอบคลุมและมีประสิทธิภาพเท่าที่ควร เนื่องจากภาครัฐยังไม่สามารถระบุตัวตนของกลุ่มคนยากจนได้อย่างถูกต้อง ทำให้ทรัพยากรและงบประมาณส่วนต่าง ๆ ของภาครัฐไม่ได้ถูกจัดสรรและกระจายไปยังกลุ่มเป้าหมายที่มีความต้องการจำเป็นจริง ๆ สำหรับตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม คือ การไม่สามารถเข้าถึงกองทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษา (กยศ.) ของกลุ่มครัวเรือนยากจน การไม่สามารถเข้าถึงเบี้ยยังชีพของกลุ่มครัวเรือนยากจน การไม่สามารถเข้าถึงเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิดของกลุ่มครัวเรือนที่ยากจน และการไม่สามารถเข้าถึงแหล่งเงินกู้ในระบบของกลุ่มครัวเรือนที่ยากจน

อาจกล่าวได้โดยสรุปว่า ภาครัฐยังไม่สามารถดำเนินนโยบายและมาตรการสงเคราะห์และช่วยเหลือกลุ่มผู้มีรายได้น้อยได้อย่างตรงจุด อีกทั้งจากรายงานดังกล่าวยังพบว่ากระบวนการสงเคราะห์และช่วยเหลือกลุ่มผู้มีรายได้น้อยผ่านระบบเงินโอนช่วยเหลือจากทางภาครัฐยังไม่สามารถช่วยเหลือครัวเรือนยากจนให้พึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน (Office of the National Economic and Social Development Council, 2020) ด้วยเหตุนี้ทางสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติจึงเสนอว่าภาครัฐควรมุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับการสร้างระบบการบูรณาการข้อมูลระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ในประเทศ การสร้างกลไกการทำงาน การพัฒนาอาชีพ ครอบคลุมไปถึงการสร้างรายได้ให้กับประชากรกลุ่มดังกล่าวควบคู่ไปด้วย

2. สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำของประเทศไทยในยุคโควิด 19 (ช่วงปี พ.ศ. 2563-2565)

จากการศึกษาข้อมูลทางสถิติที่เกี่ยวข้องกับประเด็น เรื่อง ความยากจนและความเหลื่อมล้ำของประเทศไทย ในช่วงปี พ.ศ. 2563-2565 หรือยุคสมัยของการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ผ่านรายงานวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำของประเทศไทยของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ทำให้ผู้ศึกษาทราบว่า ในปี พ.ศ. 2563 เมื่อพิจารณาสัดส่วนของคนยากจนจากพื้นฐานเส้นความยากจน (Poverty Line)¹ พบว่า คนยากจนมีจำนวนเพิ่มขึ้นประมาณ 500,000 คน จากปี พ.ศ. 2562 ที่มีจำนวนคนยากจนประมาณ 4,300,000 คน และเมื่อพิจารณาความยากจนในระดับครัวเรือน พบว่า ในปี พ.ศ. 2563 มีจำนวนครัวเรือนที่ยากจนเพิ่มขึ้นประมาณ 90,000 ครัวเรือน จากปี พ.ศ. 2562 ที่มีจำนวนครัวเรือนยากจนประมาณ 1,310,000 ครัวเรือน (Office of the National Economic and Social Development Council, 2021)

¹ เส้นความยากจน (Poverty Line) หมายถึง หลักเกณฑ์ที่ใช้สำหรับการแจกแจงคนยากจนและคนไม่ยากจน โดยเส้นความยากจนดังกล่าวจะคำนวณขึ้นมาเป็นตัวเงินที่สะท้อนให้เห็นถึงต้นทุนหรือค่าใช้จ่ายของบุคคลในการได้มาซึ่งอาหารและสินค้าอุปโภคที่เป็นพื้นฐานขั้นต่ำต่อการดำรงชีวิต ทั้งนี้เส้นความยากจน (Poverty Line) จะประกอบไปด้วยเส้นความยากจนทางด้านอาหาร (Food Poverty Line) และเส้นความยากจนที่ไม่ใช่ด้านอาหาร (Non Food Poverty Line) โดยมีหน่วยเป็นบาท/คน/เดือน (National Statistical Office, n.d.)

ทั้งนี้ทางสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้วิเคราะห์ว่าสถานการณ์ดังกล่าวล้วนเป็นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดวิกฤตทางด้านเศรษฐกิจและการจ้างงานอย่างรุนแรง สำหรับตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม คือ มาตรการควบคุมการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ไม่ว่าจะเป็นการจำกัดกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจ การห้ามบุคคลออกนอกเคหสถานในช่วงเวลาเคอร์ฟิว การเว้นระยะห่างทางสังคม การสั่งปิดสถานประกอบการบางแห่ง การปรับลดชั่วโมงการทำงานของพนักงาน รวมไปถึงการประกาศใช้ พ.ร.ก. ฉุกเฉินสำหรับการควบคุมการเดินทางเข้าราชอาณาจักร (Office of the National Economic and Social Development Council, 2021) อาจกล่าวได้ว่า การประกาศ พ.ร.ก ดังกล่าวล้วนส่งผลกระทบต่อภาคอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศไทยที่จำเป็นต้องพึ่งพิงนักท่องเที่ยวต่างชาติเป็นหลัก

นอกจากนี้ ทางสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ยังสะท้อนให้เห็นว่า ในปี พ.ศ. 2563 การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ได้ส่งผลกระทบต่อสถานการณ์ความเหลื่อมล้ำของประเทศไทยในมิติต่าง ๆ (Office of the National Economic and Social Development Council, 2021) ซึ่งมีเนื้อหาและรายละเอียดดังต่อไปนี้

มิติด้านรายจ่าย พบว่า การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ทำให้ประชากรที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำมีความสามารถต่อการใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคและการบริโภคลดลง เนื่องจากการสูญเสียรายได้และความเปราะบางทางการเงิน หรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า ครัวเรือนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำมีความสามารถต่อการรับมือกับโรคโควิด 19 ได้ต่ำกว่าครัวเรือนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี เนื่องด้วยรายจ่ายส่วนใหญ่ของครัวเรือนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำจะเป็นค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับอาหารเป็นหลัก ส่งผลให้ครัวเรือนดังกล่าวไม่สามารถสร้างความยืดหยุ่นต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้จ่ายให้สอดคล้องกับสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปได้

มิติด้านการศึกษา พบว่า การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ทำให้ครัวเรือนที่ยากจนต้องเผชิญกับสภาพปัญหาการแบกรับค่าใช้จ่ายจากการดำเนินนโยบายการเรียนรู้ผ่านแพลตฟอร์มต่าง ๆ เพื่อแก้ไขสภาพปัญหาการไม่สามารถไปโรงเรียนได้ อาทิ การเรียนการสอนผ่านระบบออนไลน์ และการศึกษาทางไกลผ่านระบบดาวเทียม (DLTV) ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ช่องทางหลัก คือ โทรทัศน์ช่อง DLTV เว็บไซต์ DLTV และแอปพลิเคชัน DLTV กล่าวโดยสรุปได้ว่า ครัวเรือนที่ยากจนมีแนวโน้มที่จะต้องแบกรับภาระด้านการจัดหาอุปกรณ์การเรียนการสอนเพิ่มขึ้น สำหรับตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม คือ การกู้ยืมเงินเพื่อซื้ออุปกรณ์โทรทัศน์ คอมพิวเตอร์ สมาร์ทโฟน แท็บเล็ต และสัญญาณอินเทอร์เน็ตให้กับบุตรหลาน

มิติด้านสาธารณสุข พบว่า การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ทำให้ค่าใช้จ่ายด้านการรักษาพยาบาลของประชากรกลุ่มที่ยากจนที่สุด ในปี พ.ศ. 2563 มีค่าเท่ากับ 103.07 บาท/ครัวเรือน/เดือน เพิ่มขึ้นจากในปี พ.ศ. 2562 ที่มีค่าเท่ากับ 72.74 บาท/ครัวเรือน/เดือน คิดเป็นร้อยละ 41.70 อีกทั้งประชากรกลุ่มที่ยากจนที่สุดยังต้องแบกรับค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับค่าเวชภัณฑ์และค่าตรวจรักษาพยาบาล เท่ากับ 43.73 บาท/ครัวเรือน/เดือน เพิ่มขึ้นจากในปี พ.ศ. 2562 ที่เท่ากับ 34.14 บาท/ครัวเรือน/เดือน คิดเป็นร้อยละ 28.12 ทั้งนี้ ทางสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้วิเคราะห์เพิ่มเติมว่ากลุ่มประชากรที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำแทบจะไม่มีโอกาสเข้าถึงการตรวจสอบคัดกรองผู้ติดเชื้อได้เพราะการตรวจสอบดังกล่าวมีค่าใช้จ่ายที่ค่อนข้างสูง ส่งผลให้พวกเขามีแนวโน้มที่จะเข้าสู่กระบวนการรักษาได้ช้ากว่าประชากรกลุ่มอื่น ๆ เนื่องจากพวกเขาจะได้รับการคัดกรองผู้ติดเชื้อก็ต่อเมื่อพวกเขามีอาการป่วยแล้ว (Office of the National Economic and Social Development Council, 2021)

จากข้อมูลในรายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำของประเทศไทย ประจำปี พ.ศ. 2564 ของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พบว่า ตลอดปี พ.ศ. 2564 ภาครัฐได้มีการดำเนินโครงการสำหรับการบรรเทาทุกข์ การสงเคราะห์ การแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า และการช่วยเหลือประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 อย่างต่อเนื่อง (Office of the National Economic and Social Development Council, 2022) ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ส่วนหลัก ดังต่อไปนี้

ส่วนแรก คือ โครงการสำหรับการให้ความช่วยเหลือกลุ่มประชาชนทั่วไป ตัวอย่างเช่น โครงการเราชนะ (กุมภาพันธ์-มิถุนายน พ.ศ. 2564) โครงการ ม 33 เรารักกัน (มีนาคม-มิถุนายน พ.ศ. 2564) โครงการเพิ่มกำลังซื้อให้แก่ผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือเป็นพิเศษ (กรกฎาคม-ธันวาคม พ.ศ. 2564) โครงการเยียวยานายจ้างและผู้ประกันตนมาตรา 33 ในกิจการที่ได้รับผลกระทบจากมาตรการของรัฐในพื้นที่ควบคุมสูงสุดและเข้มงวด 29 จังหวัด (สิงหาคม พ.ศ. 2564) รวมไปถึงโครงการเพิ่มกำลังซื้อให้แก่ผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือเป็นพิเศษ เพิ่มเติม (พฤศจิกายน-ธันวาคม พ.ศ. 2564 และกุมภาพันธ์-เมษายน พ.ศ. 2565)

ส่วนที่สอง คือ คือ โครงการสำหรับการให้ความช่วยเหลือกลุ่มผู้ถือบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ ตัวอย่างเช่น โครงการเพิ่มกำลังซื้อให้แก่ผู้มีบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ ระยะที่ 2 (มกราคม-มีนาคม พ.ศ. 2564) ระยะที่ 3 (กรกฎาคม-ธันวาคม พ.ศ. 2564) และระยะที่ 4 (กุมภาพันธ์-เมษายน พ.ศ. 2565)

ส่วนที่สาม คือ โครงการสำหรับการบรรเทาภาระค่าใช้จ่ายของประชาชน ตัวอย่างเช่น มาตรการบรรเทาภาระค่าใช้จ่ายด้านสาธารณสุขปอดขั้นพื้นฐาน (ด้านไฟฟ้าและด้านประปา) จากการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ระลอกใหม่ให้แก่ประชาชนและภาคธุรกิจ (รอบเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม พ.ศ. 2564) และ (รอบเดือนเมษายน-พฤษภาคม พ.ศ. 2564) รวมไปถึงโครงการให้ความช่วยเหลือบรรเทาภาระค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาของนิสิตและนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาภาครัฐและเอกชนในระหว่างการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19

ส่วนสุดท้าย คือ โครงการสำหรับการให้ความช่วยเหลือผู้ประกอบการอาชีพทุกสาขา ตัวอย่างเช่น โครงการช่วยเหลือกลุ่มอาชีพผู้ขยับย่นรับจ้าง (รถแท็กซี่) และรถจักรยานยนต์สาธารณะที่มีอายุเกิน 65 ปี ที่ได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 รวมไปถึงโครงการเยียวยาผู้ประกอบการในกิจการสถานบันเทิงและผู้ประกอบการอาชีพอิสระที่ทำงานเกี่ยวข้องกับสถานบันเทิง ที่ได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19

จากเนื้อหาและรายละเอียดที่กล่าวมาในช่วงต้น สะท้อนให้เห็นถึงการดำเนินงานด้านสวัสดิการสังคมของภาครัฐที่พยายามมุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับการช่วยเหลือเยียวยากลุ่มเปราะบาง กลุ่มผู้มีรายได้น้อย ครอบคลุมไปถึงการช่วยลดภาระค่าใช้จ่ายควบคู่ไปกับการเพิ่มรายรับให้กับบุคลากรและหน่วยงานต่าง ๆ แม้กระนั้น ภาครัฐก็ยังไม่สามารถช่วยกลุ่มผู้มีรายได้น้อยและกลุ่มครัวเรือนที่ยากจนให้หลุดพ้นจากสภาพปัญหาด้านการกู้ยืมสินในระหว่างการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ได้ ทั้งนี้ทางสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้สะท้อนให้เห็นว่า ในปี พ.ศ. 2564 ครัวเรือนยากจนที่เป็นหนี้มีจำนวนประมาณ 598,000 ครัวเรือน โดยมีหนี้สินเฉลี่ยอยู่ที่ 121,224 บาทต่อครัวเรือน แบ่งเป็นหนี้สินในระบบ 116,234 บาทต่อครัวเรือน และหนี้สินนอกระบบ 4,990 บาทต่อครัวเรือน เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2562 ที่มีหนี้สินเฉลี่ยอยู่ที่ 90,036 บาทต่อครัวเรือน (Office of the National Economic and Social Development Council, 2022)

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้วิเคราะห์เพิ่มเติมว่า เมื่อพิจารณาจำนวนครัวเรือนที่เป็นหนี้ นอกระบบอย่างละเอียด พบว่า ครัวเรือนที่เป็นหนี้ นอกระบบมีจำนวนเพิ่มขึ้นจาก 61,000 ครัวเรือน ในปี พ.ศ. 2562 เป็น 81,000 ครัวเรือน ในปี พ.ศ. 2564 ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าครัวเรือนที่ยากจนของประเทศไทยมีปัญหาระยะหนี้สินมากขึ้น ยิ่งไปกว่านั้น หากพิจารณาโครงสร้างหนี้สินของครัวเรือนยากจนเพิ่มเติมจะพบว่าครัวเรือนที่ยากจนส่วนใหญ่จะเป็นหนี้เพื่อการอุปโภคบริโภคถึงร้อยละ 46.95 ของหนี้ในกลุ่มครัวเรือนยากจนทั้งหมด รองลงมา คือ หนี้จากการกู้ยืมเพื่อทำการเกษตร คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 39.17 เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2562 บ่งชี้ให้เห็นว่าครัวเรือนที่ยากจนยังคงต้องเผชิญกับปัญหานี้สินจากการกู้ยืมเพื่อทำการเกษตร ในขณะที่เดียวกันครัวเรือนยากจนยังคงมีอัตราเงินออมที่ลดลง โดยมีเงินออมเฉลี่ยอยู่ที่ 20,648 บาทต่อครัวเรือน ลดลงจากปี พ.ศ. 2562 ร้อยละ 4.06 ส่วนหนึ่งมีสาเหตุมาจากการผลกระทบของการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ที่ทำให้ครัวเรือนมีภาระค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นจนครัวเรือนต้องนำเงินออมออกมาใช้เพื่อทดแทนรายได้ที่สูญเสียไป (Office of the National Economic and Social Development Council, 2022)

อย่างไรก็ตาม สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้พยายามทำการวิเคราะห์เพิ่มเติมเกี่ยวกับช่องว่างของการขับเคลื่อนนโยบายด้านการแก้ไขสภาพปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำของประเทศผ่านทางรายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำของประเทศไทย ประจำปี พ.ศ. 2565 (Office of the National Economic and Social Development Council, 2023) ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 7 ประเด็นหลัก ดังต่อไปนี้

ประเด็นแรก คือ นโยบายการจัดสรรงบประมาณของภาครัฐยังไม่สะท้อนผลลัพธ์ด้านการกระจายทรัพยากรและการพัฒนาไปยังพื้นที่อย่างเหมาะสม สำหรับตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม คือ 1. ภาครัฐยังมีข้อจำกัดด้านการบูรณาการความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนในระดับพื้นที่ และ 2. ภาครัฐยังมีข้อจำกัดด้านการจัดสรรงบประมาณโดยไม่ได้คำนึงถึงฐานะทางเศรษฐกิจของประชาชนในแต่ละพื้นที่เท่าที่ควร เนื่องจากที่ผ่านมาภาครัฐจะให้ความสำคัญกับการคำนวณผลิตภัณฑ์มวลรวมระดับจังหวัด (GPP) จำนวนประชาชน และขนาดของพื้นที่เป็นหลัก

ประเด็นที่สอง คือ การใช้จ่ายงบประมาณด้านการแก้ไขสภาพปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำของภาครัฐยังทำได้ไม่เต็มประสิทธิภาพ แม้ว่าการใช้จ่ายของภาครัฐจะมีการขยายตัวอย่างต่อเนื่องจาก 720,214,000,000 บาท ในปี พ.ศ. 2544 เป็น 2,951,725,000,000 บาท ในปี พ.ศ. 2564 หากแต่โครงสร้างงบประมาณรายจ่ายมากกว่าครึ่งหนึ่งของประเทศกลับเป็นรายจ่ายประจำ ในขณะที่ค่าใช้จ่ายเพื่อการลงทุนด้านการยกระดับการบริการสาธารณะให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้นกลับมีสัดส่วนเพียงร้อยละ 19.74

ประเด็นที่สาม คือ นโยบายของภาครัฐยังไม่เอื้อต่อการขยายเขีย้นและการเปลี่ยนแปลงลำดับชั้นทางเศรษฐกิจให้กับกลุ่มคนยากจน จากการสำรวจปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการยกระดับสถานะทางเศรษฐกิจ พบว่า ฐานะทางเศรษฐกิจของรุ่นพ่อแม่มีอิทธิพลทางตรงต่อรายได้ของรุ่นลูก ด้วยเหตุนี้ ทางสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติจึงมีข้อเสนอว่าภาครัฐควรมุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับนโยบายด้านการส่งเสริมการศึกษาและการพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อการประกอบอาชีพในอนาคต เนื่องด้วยสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติวิเคราะห์ว่านโยบายดังกล่าวจะสามารถเข้าไปตัดวงจรของสภาพปัญหาความยากจนและเปิดโอกาสไปสู่การเลื่อนลำดับชั้นทางสังคมได้ (Office of the National Economic and Social Development Council, 2023)

ประเด็นที่สี่ คือ การจัดสรรทรัพยากรทางการศึกษาของภาครัฐยังไม่ตอบโจทย์ต่อความต้องการของสถานศึกษา ทั้งนี้ การจัดสรรงบประมาณด้านการศึกษาของภาครัฐจะใช้รูปแบบการจัดสรรเงินอุดหนุนรายหัวเป็นหลัก ส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำด้านคุณภาพการศึกษาระหว่างโรงเรียนขนาดใหญ่กับโรงเรียนขนาดเล็ก ซึ่งครอบคลุมไปถึงมิติด้านคุณภาพของการบริหารจัดการ การศึกษา คุณภาพของหลักสูตรการเรียนรู้ คุณภาพของครูผู้สอน รวมไปถึงคุณภาพของทุนการศึกษาที่ไม่ครอบคลุมความจำเป็นพื้นฐานของครัวเรือน

ประเด็นที่ห้า คือ ระบบการบริหารจัดการด้านสาธารณสุขของภาครัฐยังขาดความเป็นเอกภาพ ทั้งนี้การจัดสวัสดิการด้านการรักษาพยาบาลของข้าราชการ กองทุนประกันสังคม และกองทุนหลักประกันสุขภาพแห่งชาติยังคงขาดความเป็นเอกภาพต่อการบริหารจัดการ การขาดมาตรฐานกลางด้านสิทธิประโยชน์ การมีความแตกต่างระหว่างระบบและเงื่อนไขการใช้สิทธิ ครอบคลุมไปถึงการมีความเหลื่อมล้ำด้านคุณภาพการบริการ ซึ่งเป็นผลมาจากการกระจุกตัวของบุคลากรทางการแพทย์และเครื่องมือทางการแพทย์ในเขตพื้นที่เมือง

ประการที่หก คือ เบี้ยยังชีพและเงินอุดหนุนต่าง ๆ ของภาครัฐมีมูลค่าสิทธิประโยชน์ลดลงอย่างมีนัยยะสำคัญ สำหรับตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม คือ 1. การที่อัตราเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิดอยู่ที่ 600 บาทต่อเดือนมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2559 2. การที่เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุให้สิทธิประโยชน์ขั้นต่ำอยู่ที่ 600 บาทต่อเดือน มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2554 และ 3. การที่เบี้ยยังชีพคนพิการให้สิทธิประโยชน์ขั้นต่ำอยู่ที่ 800 บาทต่อเดือน มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 หรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่าเบี้ยยังชีพและเงินอุดหนุนต่าง ๆ ของภาครัฐไม่ได้มีการปรับตามดัชนีราคาผู้บริโภคที่มีแนวโน้มสูงขึ้น

ประการสุดท้าย คือ ภาครัฐยังขาดการบูรณาการและการเชื่อมโยงฐานข้อมูลประชาชนระหว่างหน่วยงาน ตัวอย่างเช่น ระบบสารสนเทศของหน่วยงานภาครัฐต่าง ๆ ยังไม่สามารถนำมาปรับใช้เพื่อการวิเคราะห์ผลลัพธ์และผลกระทบจากการดำเนินโครงการได้ หรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่าหน่วยงานภาครัฐยังไม่ได้ให้ความสำคัญกับการประเมินผลลัพธ์และการตรวจสอบผลกระทบจากมาตรการและโครงการด้านสวัสดิการสังคมเท่าที่ควร

3. การวิพากษ์แนวทางการจัดสวัสดิการสังคมของประเทศไทย

ทั้งนี้คำว่า การจัดสวัสดิการสังคม เป็นคำที่ถูกหยิบยกมาพูดถึงอย่างเป็นวงกว้างอีกครั้ง ในช่วงปี พ.ศ. 2563 จวบจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นยุคสมัยที่ประเทศไทยต้องเผชิญกับภาวะวิกฤติทางด้านเศรษฐกิจและสังคมอันเป็นผลมาจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 จากสถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำของประเทศไทยในยุคโควิด 19 ที่กล่าวมาในช่วงต้น ส่งผลให้ภาครัฐ ภาคประชาชน กลุ่มนักวิชาการ และพรรคการเมืองเกิดความตื่นตัวต่อการวิพากษ์วิจารณ์รูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมในหลากหลายแง่มุม ซึ่งมีเนื้อหาและรายละเอียดดังต่อไปนี้

Thammaboosadee (2024) นักวิชาการด้านปรัชญาการเมือง รัฐสวัสดิการ และเศรษฐศาสตร์จากวิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และผู้อำนวยการดูแลศูนย์วิจัยรัฐสวัสดิการทางความเป็นธรรมศึกษา ได้สะท้อนว่าในช่วงการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 รัฐบาลได้เข้ามาช่วยเหลือ เรื่อง ค่าครองชีพ ภาพที่เห็น คือ ไม่ใช่ทุกคนที่จะได้รับสิทธิ แต่แต่ละคนต้องพิสูจน์

ความยากจน คิดว่าภาพแบบนี้ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างไร อาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า Thammaboosadee (2024) พยายามตั้งคำถามเกี่ยวกับประสิทธิภาพและประสิทธิผลของรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมแบบมุ่งเป้าที่นำเครื่องมือสำหรับการทดสอบความจำเป็นพื้นฐาน (Means-Test) มาใช้เพื่อทดสอบคุณสมบัติของประชาชนที่สมควรได้รับความช่วยเหลือ ในทางกลับกัน Thammaboosadee (2024) ได้เขียนบทความกับทางสถาบันปริติ พนมยงค์ เพิ่มเติมว่าการที่เราจะมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นเราต้องมีหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า เราต้องมีเบี้ยผู้สูงอายุ เราต้องมีประกันสังคม เราต้องมีกฎหมายคุ้มครองแรงงาน เราต้องมีกฎหมายแรงงานสัมพันธ์ รวมไปถึงเราต้องมีวันหยุดเสาร์อาทิตย์ วันลาพักผ่อน และวันหยุดต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้ Thammaboosadee (2024) จึงเสนอว่ารัฐสวัสดิการถ้วนหน้าและเงินเดือนพื้นฐานถ้วนหน้า คือ ทางออกและคำตอบของการแก้ไขสภาพปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำของประเทศไทย โดย Thammaboosadee (2024) ได้อธิบายว่า กรอบแนวคิดสำคัญของรัฐสวัสดิการ คือ เงินบาทแรกจนกระทั่งบาทสุดท้ายต้องเอาไปใช้จ่ายเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการสังคมแบบถ้วนหน้าก่อนเรื่องอื่น

ในทางเดียวกัน Lertnitat นักวิจัยอาวุโสจากทีมนโยบายด้านการพัฒนาอย่างทั่วถึงของสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย และ Jitsuchon ที่ปรึกษาคณะอนุกรรมการส่งเสริมและพัฒนาเยาวชนและประชากรวัยแรงงานนอกระบบ กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) และผู้อำนวยการวิจัยด้านการพัฒนาอย่างทั่วถึงของสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย ได้เสนอว่า รูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมแบบรัฐสวัสดิการ ถูกออกแบบมาเพื่อลดช่องว่างและระยะห่างระหว่างกลุ่มคนรวยกับกลุ่มคนยากจน โดยรัฐสวัสดิการมีเป้าหมายสำคัญ คือ การให้ความช่วยเหลือขั้นพื้นฐานเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน ตัวอย่างเช่น การสร้างระบบประกันสุขภาพและระบบการศึกษาแบบถ้วนหน้า ทั้งนี้ นักวิจัยทั้งสองเห็นว่าการจัดสวัสดิการไม่ได้เป็นเรื่องของการสงเคราะห์ด้วยความสงสาร หากแต่เป็นเรื่องของการบริหารจัดการรายได้และการกระจายซ้ำทรัพยากร² เพื่อลดช่องว่างแห่งความเหลื่อมล้ำควบคู่ไปกับการสร้างความเป็นธรรมทางสังคม (Lertnitat & Jitsuchon, 2020)

อย่างไรก็ตาม Jitsuchon (2023) ตั้งข้อสังเกตว่าประเทศไทยยังคงมีกรอบแนวคิดหรือทัศนคติบางอย่างที่ยังไม่เอื้อต่อการสร้างระบบรัฐสวัสดิการ กล่าวคือ สังคมไทยยังคงยึดติดกับประเด็น เรื่อง การสงเคราะห์ด้วยความสงสารและความเห็นอกเห็นใจมากกว่าประเด็น เรื่อง สิทธิ แตกต่างจากกลุ่มประเทศในแถบสแกนดิเนเวียที่มีกรอบแนวคิดพื้นฐานว่าการจัดสวัสดิการสังคมเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่ต้องมาก่อนเรื่องอื่น ๆ หรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่าระบบรัฐสวัสดิการเป็นระบบการสร้างความคุ้มครองทางสังคม ซึ่งมีความแตกต่างไปจากการสงเคราะห์ การบรรเทาทุกข์ และการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าแบบชั่วคราวซ้ำๆ ของประเทศไทย กล่าวได้โดยสรุปว่า ระบบรัฐสวัสดิการ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเฉลี่ยทุกข์เฉลี่ยสุข หมายถึง การช่วยเหลือกันเมื่อมีความทุกข์และการร่วมมีความสุขไปด้วยกัน สำหรับตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม คือ การที่คนฐานะดีพร้อมเสียสละหรือพร้อมจ่ายภาษีจำนวนมากขึ้น เพื่อให้ภาครัฐได้นำเงินส่วนนี้ไปสร้างระบบความคุ้มครองทางสังคมให้กับกลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางสังคมของประเทศในขณะเดียวกันเมื่อกลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางสังคมสามารถขยับเขยื้อนสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของตนเองให้กลายเป็นชนชั้นกลางได้ พวกเขาก็ต้องยินดีจ่ายภาษีให้กับภาครัฐและเต็มใจจ่ายเบี้ยประกันให้กับสำนักงานประกันสังคม

แตกต่างกับกลุ่มคนรวยของประเทศไทยที่พยายามต่อต้านการขึ้นภาษี ในขณะที่กลุ่มชนชั้นกลางก็ยังคงมีความวิตกกังวลเกี่ยวกับประเด็น เรื่อง การคอร์รัปชันของภาครัฐ เนื่องจากกลุ่มชนชั้นกลางบางกลุ่มมีความเชื่อพื้นฐานว่าถ้าหากประเทศไทยมีการปรับขึ้นอัตราภาษี เงินภาษีดังกล่าวก็คงไม่ถูกกระจายเข้าไปยังกลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางสังคม เพราะภาษีส่วนใหญ่คงตกหล่นตามเบี้ยบ้ายรายทางไปอยู่กับกลุ่มผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียหรือกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ของประเทศ กล่าวได้โดยสรุปว่า ภายใต้บริบทของประเทศไทยคงไม่สามารถปฏิเสธได้ว่ากลุ่มคนรวยยังคงเป็นกลุ่มคนที่มีอิทธิพลต่อมิติทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ดังนั้นภาครัฐจึงไม่สามารถปรับเปลี่ยนหรือเพิ่มอัตราภาษีได้มากเท่าไรนัก แม้ว่าทั่วโลกจะมีการพูดถึงประเด็น เรื่อง ทุนนิยมที่มีหัวใจหรือประเด็น เรื่อง สภาพปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำกันอย่างกว้างขวาง (Lertnitat & Jitsuchon, 2020) นอกจากนี้ประเทศไทยยังเป็นประเทศที่ให้คุณค่าและความสำคัญกับแนวคิดความวิริยะอุตสาหะและวัฒนธรรมการช่วยเหลือตนเอง ส่งผลให้ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศมีความเชื่อพื้นฐานว่าการพึ่งพาตนเองและการบริหารจัดการตนเองก่อนโดยไม่หวังพึ่งหรือรอคอย

² การกระจายซ้ำทรัพยากร หมายถึง การจัดสรรปันส่วนทรัพยากรต่าง ๆ ของประเทศใหม่เพื่อให้เกิดความเป็นธรรม โดยการกระจายซ้ำทรัพยากรแก่ประชาชนมีจุดมุ่งหมายสำคัญ คือ การถ่ายเททรัพยากรจากกลุ่มคนรวยที่มีโอกาสทางสังคมมากกว่าไปสู่กลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางสังคมเพื่อเป็นการสร้างความกินดี อยู่ดี มีสุข และมีสิทธิให้กับประชาชนอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม (Supakitpaisan, 2022) กล่าวโดยสรุปได้ว่า การกระจายซ้ำทรัพยากรเป็นกรอบแนวคิดที่มุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับการจัดสรรทรัพยากรโดยผ่านการแทรกแซงของกิจกรรมการจัดสวัสดิการสังคมเพื่อส่งเสริมให้กลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางสังคมมีโอกาสได้รับสวัสดิการสังคมในมิติต่าง ๆ เพิ่มขึ้น

ความช่วยเหลือจากทางภาครัฐนั้นเป็นสิ่งที่พึงาม หากแต่สภาพความเป็นจริงในปัจจุบัน สถานการณ์ต่าง ๆ กลับไม่ได้เอื้อต่อการขยายพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคม รวมไปถึงการพึ่งตนเองและการบริหารจัดการตนเองเหมือนกับยุคสมัยก่อน

จากเนื้อหาและรายละเอียดเกี่ยวกับแนวทางการสร้างระบบรัฐสวัสดิการในประเทศไทย สะท้อนให้เห็นว่าแทบเป็นไปไม่ได้เลยที่ระบบรัฐสวัสดิการจะเกิดขึ้นในอนาคตอันใกล้ของประเทศไทย ในขณะที่เดียวกัน ข้อมูลทางสถิติในรายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย ประจำปี พ.ศ. 2560-2565 ของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ผู้ศึกษาได้นำเสนอไปในส่วนของความสำคัญของปัญหา เปรียบเสมือนกับภาพสะท้อนที่แสดงให้เห็นว่าประเทศไทยไม่สามารถคาดหวังกับรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมแบบมุ่งเป้าในลักษณะของการบรรเทาทุกข์ การสงเคราะห์ และการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าชั่วคราวครั้งชั่วคราวได้เช่นกัน เนื่องจากรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมดังกล่าวยังคงมีข้อจำกัดเกี่ยวกับ Type 1 Error, Type 2 Error และ Inclusion Error หรือข้อจำกัดเกี่ยวกับการกระจายทรัพยากรไปไม่ถึงกลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางสังคมที่มีความต้องการจำเป็นจริง ๆ อีกทั้งรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมภายใต้แนวคิดเสรีนิยมใหม่ดังกล่าวยังก่อให้เกิดการผลิตซ้ำสภาพปัญหาความยากจน สภาพปัญหาความเหลื่อมล้ำ สภาพปัญหาความไม่เป็นธรรมทางสังคม สภาพปัญหาเกี่ยวกับการบูรณาการทางสังคม ครอบคลุมไปถึงสภาพปัญหาความเดือดร้อนและความยากลำบากต่อการดำรงชีวิตท่ามกลางความผันผวนของนโยบายและตลาดเสรี

ในส่วนมุมมองของผู้ศึกษาเห็นว่าหลักคิดและรูปแบบการจัดสวัสดิการที่ไม่จำเป็นต้องรอคอยว่าเมื่อไหร่กลุ่มคนที่มีรายได้สูงจะยอมควักกระเป๋าเพื่อจ่ายค่าภาษี อีกทั้งยังเป็นหลักคิดและรูปแบบการจัดสวัสดิการรากฐานที่อยู่คู่กับประเทศไทยมาอย่างยาวนาน คือ การจัดสวัสดิการชุมชน จากการศึกษาและทบทวนองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดสวัสดิการชุมชน ทำให้ผู้ศึกษาทราบว่า การจัดสวัสดิการชุมชนดำรงอยู่ภายใต้หลักคิดและรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมแบบพหุลักษณะ ซึ่งเป็นหลักคิดและรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมที่มุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับการเปิดโอกาสให้ภาคส่วนต่าง ๆ (Nontapattamadul, 2007) อาทิ ภาคเอกชน องค์กรสาธารณประโยชน์ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อาสาสมัคร ชุมชน และภาคประชาสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมต่อการจัดสวัสดิการสังคมในลักษณะของ Social Partnerships หมายถึง การสร้างความร่วมมือระหว่างกัน การต่างตอบแทนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน รวมไปถึงการควบคุมดูแลซึ่งกันและกันในด้านการจัดสวัสดิการสังคม

ทั้งนี้ การจัดสวัสดิการชุมชน มีความหมายที่ครอบคลุมถึงกรอบแนวคิดและกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือกันของกลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มสมาชิกในชุมชน และกลุ่มภาคีเครือข่ายที่ทำงานร่วมกับชุมชน โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญ คือ การสร้างภูมิคุ้มกัน การเสริมพลังอำนาจ การสร้างหลักประกันและความมั่นคงในชีวิต รวมไปถึงการกระจายสวัสดิการชุมชนในด้านต่าง ๆ (Supakitpaisan, 2022) อาทิ ด้านสุขภาพอนามัย ด้านรายได้และการประกอบอาชีพ ด้านที่อยู่อาศัย ด้านนันทนาการ และด้านความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต เพื่อตอบสนองต่อความต้องการมีคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีของสมาชิกในชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนหรือ Community Organizations Development Institute (2018) องค์กรมหาชนภายใต้การกำกับดูแลของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ซึ่งมีภารกิจสำคัญเกี่ยวกับการส่งเสริมและสนับสนุนชุมชนและเครือข่ายองค์กรชุมชนในมิติด้านการพัฒนาอาชีพ การพัฒนาแหล่งที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อม การพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ รวมไปถึงการสร้างเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชนและภาคประชาสังคม ที่ได้นำเสนอว่า การจัดสวัสดิการชุมชน หมายถึง การสร้างหลักประกันและความมั่นคงให้กับสมาชิกในชุมชนควบคู่ไปกับการทำให้สมาชิกในชุมชนมีคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น สำหรับตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม คือ กองทุนสวัสดิการชุมชน กองทุนออมวันละบาท กองทุนสัจจะออมทรัพย์ กองทุนฌาปนกิจชุมชน สถาบันการเงินชุมชน กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ธนาคารเวลาชุมชน และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

กล่าวโดยสรุปได้ว่า Community Organizations Development Institute (2018) เห็นว่าการจัดสวัสดิการชุมชนเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับระบบการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของสมาชิกในชุมชนตั้งแต่เกิดจนตาย ซึ่งมักจะมีรูปแบบและกระบวนการดำเนินงานที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดของ Kumhom (2014) นักวิชาการด้านการจัดสวัสดิการชุมชนและการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุ ที่ได้นำเสนอว่า การจัดสวัสดิการชุมชน เป็นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวกันด้วยความสมัครใจของกลุ่มสมาชิกในชุมชนและกลุ่มภาคีเครือข่ายในพื้นที่ โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญ คือ การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การดูแลซึ่งกันและกัน การสร้างหลักประกันและความมั่นคงในชีวิตให้แก่กัน ครอบคลุมไปถึงการสร้างภูมิคุ้มกันและการเสริมพลังอำนาจให้แก่กัน อีกทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Norrat (2003) นักวิชาการด้านเศรษฐศาสตร์ การจัดสวัสดิการชุมชน และ

การสื่อสารเครือข่าย ที่ได้นำเสนอว่า การจัดสวัสดิการชุมชน เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการแบ่งปันด้านวัตถุสิ่งของ ด้านความรู้ ภูมิปัญญา และด้านจิตใจระหว่างกลุ่มสมาชิกในชุมชน โดยมีเป้าหมายสำคัญ คือ การพึ่งตนเอง การกระจายทรัพยากรชุมชน รวมไปถึงการมีความสุขร่วมกันบนพื้นฐานของระบบความสัมพันธ์แนวนอนและความเสมอภาค สำหรับตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม คือ การแบ่งปันผลผลิตภายหลังจากการเก็บเกี่ยว การให้เพื่อนบ้านหยิบยืมปัจจัยการผลิต การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านหัตถกรรม และเกษตรกรรม และการขอแรงเพื่อนบ้านมาช่วยลงแขกเกี่ยวข้าวในพื้นที่นาของตนเอง

ในทางเดียวกัน Supakitpaisan (2022) ผู้เขียนบทความวิชาการ เรื่อง กระบวนทัศน์การจัดสวัสดิการชุมชนภายใต้แนวคิดทุนทางสังคมในเชิงอุดมคติและกรอบแนวคิดการจัดสวัสดิการชุมชนภายใต้แนวคิดความเป็นธรรมในเชิงอุดมคติ ได้เสนอว่า การจัดสวัสดิการชุมชน หมายถึง แนวความคิดและรูปแบบการจัดสวัสดิการที่เกิดขึ้นมาจากความร่วมมือกันของกลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มสมาชิกในชุมชน และกลุ่มภาคีเครือข่ายที่ทำงานร่วมกันกับชุมชน ซึ่งมีจุดมุ่งหมายสำคัญ คือ การสร้างระบบสวัสดิการชุมชนที่มีรูปแบบการบริหารจัดการอยู่ภายใต้ความร่วมมือและความรับผิดชอบร่วมกันของชุมชน ตลอดจนมีสมาชิกในชุมชนเป็นผู้รับผิดชอบจากการกระจายสวัสดิการชุมชนในด้านต่าง ๆ เพื่อตอบสนองต่อสภาพปัญหาด้านคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน โดย Supakitpaisan (2022) เห็นว่า การจัดสวัสดิการชุมชน มีหลักการสำคัญที่จำเป็นต้องยึดถือ 4 หลักการ ดังนี้ คือ 1. การสร้างความไว้วางใจ 2. การสร้างความเป็นหนึ่งเดียวกัน 3. การประสานพลังความร่วมมือร่วมใจ และ 4. การคำนึงถึงความหลากหลายในเชิงพื้นที่

ทั้งนี้ การจัดสวัสดิการชุมชนในประเทศไทย ยังคงมีข้อจำกัดในเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับการตีความสวัสดิการชุมชน ในความหมายอย่างแคบหรือการตีความว่าการจัดสวัสดิการชุมชนเป็นเพียงแค่การสงเคราะห์ การบรรเทาทุกข์ และการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าแบบชั่วคราวครั้งชั่วคราวให้กับสมาชิกในชุมชนเท่านั้น การที่ภาครัฐมองข้ามบทบาทและความสำคัญของส่วนท้องถิ่น และชุมชนในระดับปฏิบัติการ การปฏิบัติต่อกลุ่มผู้ด้อยโอกาสในชุมชนอย่างไม่เข้าใจ และกรณีศึกษาชุมชนที่ประสบความสำเร็จไม่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับชุมชนที่บริบทแตกต่างกัน อีกทั้ง การจัดสวัสดิการชุมชนในประเทศไทย ยังคงต้องเผชิญหน้ากับประเด็น เรื่อง องค์กรประกอบและเงื่อนไขที่มีความแตกต่างกันออกไปในแต่ละชุมชน (Supakitpaisan, 2022) ดังนี้

- องค์กรประกอบและเงื่อนไขที่ 1 คือ ความไว้วางใจและความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในแต่ละชุมชน
- องค์กรประกอบและเงื่อนไขที่ 2 คือ ปัจจัยแวดล้อมและทุนชุมชนที่แตกต่างกันในแต่ละชุมชน
- องค์กรประกอบและเงื่อนไขที่ 3 คือ ความเข้มแข็งและความไม่เข้มแข็งของแต่ละชุมชน
- องค์กรประกอบและเงื่อนไขที่ 4 คือ การมีส่วนร่วมต่อการจัดการทรัพยากรชุมชนของแต่ละชุมชน
- องค์กรประกอบและเงื่อนไขที่ 5 คือ ความมีธรรมาภิบาลและความไม่มีธรรมาภิบาลของแต่ละชุมชน

อย่างไรก็ตาม ผู้ศึกษาเห็นว่า ภายใต้บริบทของประเทศไทย การจัดสวัสดิการชุมชน ถือได้ว่าเป็นหนึ่งในระบบการจัดสวัสดิการที่มีแนวโน้มและความเป็นไปได้ต่อการสร้างความช่วยเหลือเกื้อกูล ความไว้วางใจ และความเข้มแข็งระดับฐานรากมากกว่าหลักคิดและรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมแบบรัฐสวัสดิการและแบบมุ่งเป้า ถึงแม้ว่าระบบรัฐสวัสดิการจะได้รับการยกย่องและยอมรับว่าเป็นระบบที่สามารถแก้ไขสภาพปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล หากแต่เมื่อผู้ศึกษาลองวิเคราะห์ความเป็นไปได้ของระบบรัฐสวัสดิการภายใต้บริบทความมั่นคงทางการเมืองของประเทศไทย กลับพบว่าระบบดังกล่าวยังไม่เคยเกิดขึ้นอย่างเป็นองค์รวมครบวงจรตามความหมายอย่างกว้างของการจัดสวัสดิการสังคม

ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงเห็นว่า การจัดสวัสดิการชุมชนที่เป็นรากฐานของประเทศไทยมาอย่างยาวนานมีความเป็นไปได้ที่จะทำหน้าที่เป็นตัวกลางหรือกลไกหลักสำหรับการผสมผสานและการเชื่อมโยงหลักคิดและรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมแบบต่าง ๆ เพื่อยกระดับและสร้างความก้าวหน้าให้กับการจัดสวัสดิการสังคมของประเทศไทยที่ต้องการตอบสนองต่อประเด็น เรื่องการกำหนดสร้างความเป็นธรรมทางสังคม การลดสภาพปัญหาความยากจน การลดสภาพปัญหาความเหลื่อมล้ำ รวมไปถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการสร้างความเป็นอยู่ที่ดีให้กับประชาชนในประเทศ

4. ประเด็นข้อท้าทายต่อแนวทางการจัดสวัสดิการสังคมของประเทศไทยในอนาคต

ทั้งนี้ผู้ศึกษาเห็นว่า ข้อจำกัดที่เป็นช่องโหว่ขนาดใหญ่ของการบริหารจัดการสวัสดิการสังคมในประเทศไทย คือ วัฒนธรรมการบริหารจัดการสวัสดิการสังคมแบบคู่ขนานโดยปราศจากความสมดุลท่ามกลางระบบวิถีคิดการจัดสวัสดิการสังคมแบบถ่วงน้ำหนัก

ระบบวิถีคิดการจัดสวัสดิการสังคมแบบมุ่งเป้า และระบบวิถีคิดการจัดสวัสดิการสังคมแบบพหุลักษณะ หรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า ผ่านมาระบบการจัดสวัสดิการสังคมของประเทศไทยล้วนเป็นการบริหารจัดการที่ขาดความสมดุล ซึ่งส่งผลทางตรงให้เกิดปัญหาเรื้อรังตามมามากมาย สำหรับตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม คือ กิจกรรมการจัดสวัสดิการสังคมบางประเภทยังคงก่อให้เกิดบรรยากาศของความไม่มั่นคงและความเสี่ยง ซึ่งมีนัยยะของการบั่นทอนศักยภาพและความสามารถในการพึ่งพาตนเองของประชาชนแอบแฝงอยู่ เนื่องด้วยกิจกรรมการจัดสวัสดิการสังคมดังกล่าวพยายามสร้างให้ประชาชนเกิดความรู้สึกรู้สึกมั่นคงและปลอดภัยด้วยวิธีการรอคอยความช่วยเหลือและพึ่งพิงภาครัฐ ซึ่งสวนทางกับระบบวิถีคิดการจัดสวัสดิการสังคมแบบพหุลักษณะที่พยายามส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนสร้างความมั่นคงปลอดภัยด้วยการบริหารจัดการเชิงพฤติกรรมและการทำกิจกรรมเพื่อลดความเสี่ยงในชีวิตด้วยตัวเอง กล่าวโดยสรุปได้ว่า ประเด็น เรื่อง ความไม่สมดุลท่ามกลางการจัดสวัสดิการสังคมแบบถ้วนหน้า การจัดสวัสดิการสังคมแบบมุ่งเป้า และการจัดสวัสดิการสังคมแบบพหุลักษณะยังคงมีปรากฏให้เห็นอย่างต่อเนื่องในบริบทของประเทศไทยและคาดว่าจะจะเป็นประเด็นสำหรับการอภิปรายถกเถียงในเชิงวิชาการต่อไป

ด้วยเหตุนี้ผู้ศึกษาจึงเห็นว่า ประเด็นข้อท้าทายต่อแนวทางการจัดสวัสดิการสังคมของประเทศไทยในอนาคต คือ การนำเสนอแนวทางสำหรับการกำหนดสร้างดุลยภาพและความชัดเจนด้านการเกื้อหนุนกันระหว่าง 1. การจัดสวัสดิการสังคมแบบถ้วนหน้า ที่มุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับการเฉลี่ยทุกข์เฉลี่ยสุข การกระจายซ้ำทรัพยากร รวมไปถึงการเปิดโอกาสให้ภาครัฐได้เข้ามาเป็นผู้ดำเนินการหลักด้านการจัดสวัสดิการสังคมแบบถ้วนหน้าและทั่วถึงให้กับประชาชนในประเทศ 2. การจัดสวัสดิการสังคมแบบมุ่งเป้า ที่มุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะและศักยภาพของประชาชนทุกคนต่อการเข้าสู่ตลาดแรงงานเพื่อสร้างความสามารถในการพึ่งตนเองควบคู่ไปกับการสร้างระบบการสงเคราะห์ช่วยเหลือและระบบโครงข่ายความมั่นคงปลอดภัยทางสังคม รวมไปถึง 3. การจัดสวัสดิการสังคมแบบพหุลักษณะ ที่มุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับการดูแลซึ่งกันและกันตั้งแต่เกิดจนตายบนพื้นฐานของความไว้วางใจและความเอื้ออาทรต่อกันของสมาชิกกลุ่ม การเสริมพลังอำนาจและภูมิคุ้มกันให้กับสมาชิกกลุ่ม รวมไปถึงการสร้างหลักประกันและความมั่นใจต่อการดำเนินชีวิตให้กับสมาชิกกลุ่ม

ทั้งนี้ ผู้ศึกษาเห็นด้วยกับข้อเสนอของ Supakitpaisan (2022) เจ้าของผลงานดุชนิพนธ์ เรื่อง การพัฒนาแนวคิดทุนทางสังคมและแนวคิดความเป็นธรรมในการจัดสวัสดิการชุมชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต: กรณีศึกษากันใหม่ไทยพัฒนาตำบลหนองตะเคียนบอน อำเภอดอนจาน จังหวัดสกลนคร ที่ได้เสนอว่า ระบบวิถีคิดการจัดสวัสดิการสังคมแบบถ้วนหน้า การจัดสวัสดิการสังคมแบบมุ่งเป้า และการจัดสวัสดิการสังคมแบบพหุลักษณะมีจุดร่วมสำคัญ คือ การมีจุดมุ่งหมายที่ต้องการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสร้างความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตให้กับประชาชน หากแต่ระบบการจัดสวัสดิการสังคมแบบถ้วนหน้าและแบบมุ่งเป้าจะอยู่ภายใต้กฎระเบียบ กลไก และแบบแผนของทางภาครัฐ ซึ่งแตกต่างจากระบบการจัดสวัสดิการสังคมแบบพหุลักษณะที่จะดำรงอยู่ภายใต้ความหลากหลายโดยยึดภาคประชาชนเป็นหลัก

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ระบบวิถีคิดการจัดสวัสดิการสังคม เป็นระบบวิถีคิดที่ดำรงอยู่ภายใต้นโยบายสังคมที่มีภาระหน้าที่สำคัญ คือ การสร้างการเฉลี่ยทุกข์เฉลี่ยสุข การสร้างผลประโยชน์ รวมไปถึงการสร้างการจัดสรรปันส่วนทรัพยากรให้กับประชาชน อย่างไรก็ตามคงปฏิเสธการดำเนินการจัดสวัสดิการสังคมดังกล่าวยังมีข้อจำกัดเกี่ยวกับการละเลยกลุ่มผู้ด้อยโอกาสบางกลุ่มในสังคม ด้วยเหตุนี้เพื่อเป็นการอุดช่องโหว่ขนาดใหญ่ของระบบวิถีคิดการจัดสวัสดิการสังคมดังกล่าว ทุกภาคส่วนจึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการสร้างระบบวิถีคิดการจัดสวัสดิการทางเลือกที่แตกย่อยออกมา อาทิ การจัดสวัสดิการชุมชน ซึ่งเป็นระบบวิถีคิดที่เป็นหลักประกันว่าประเทศของเราจะไม่ปล่อยให้สมาชิกในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่เป็นไปตามยถากรรม หรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่าการจัดสวัสดิการชุมชนจะเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการส่งเสริมและสนับสนุนสมาชิกในชุมชนทุกคน ซึ่งครอบคลุมไปถึงกลุ่มผู้ด้อยโอกาสในชุมชนบางกลุ่มที่ไม่สามารถเข้าถึงสวัสดิการสังคมได้เสมอภาค

ในท้ายที่สุด ผู้ศึกษาเห็นว่า ประเด็น เรื่อง บริบทการเปลี่ยนแปลงด้านการจัดสวัสดิการสังคมของประเทศไทยที่ส่งผลกระทบต่อเนื่องถึงในระดับกลุ่ม ครอบครัว ชุมชน และสังคม มีความน่าสนใจที่จะทำการศึกษาต่อไปในอนาคตว่า ประชาชนได้รับผลกระทบอย่างไรจากบริบทการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวและประชาชนกลุ่มไหนที่มีความเสี่ยงมากที่สุด เพื่อเป็นประโยชน์ในการวิเคราะห์และเชื่อมโยงสาเหตุแห่งปัจจัยที่ทำให้ภาคประชาชนมาร่วมกันดำเนินงานด้านสวัสดิการทางเลือก เพื่อสร้างความมั่นคงและความปลอดภัยในชีวิตด้วยตนเองโดยไม่รอคอยการช่วยเหลือหรือการพึ่งพิงภาครัฐเพียงหนทางเดียว

กรอบแนวคิดเบื้องต้นว่าด้วยการจัดสวัสดิการสังคมของประเทศไทย

จากการศึกษาเกี่ยวกับประเด็น เรื่อง หลักคิดและรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมที่มีอิทธิพลต่อประเทศไทย ล้วนนำมาซึ่งการวิเคราะห์หลักคิดในเชิงอุดมคติที่เกิดขึ้นจากการกำหนดสร้างองค์ความรู้ ควบคู่ไปกับการวิเคราะห์รูปแบบ วิธีการ และข้อจำกัดของการจัดสวัสดิการสังคมที่เกิดขึ้นจริงในเชิงปฏิบัติ ทั้งนี้หลักคิดในเชิงอุดมคติและรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมในเชิงปฏิบัติดังกล่าวมีเนื้อหาและรายละเอียด ดังต่อไปนี้

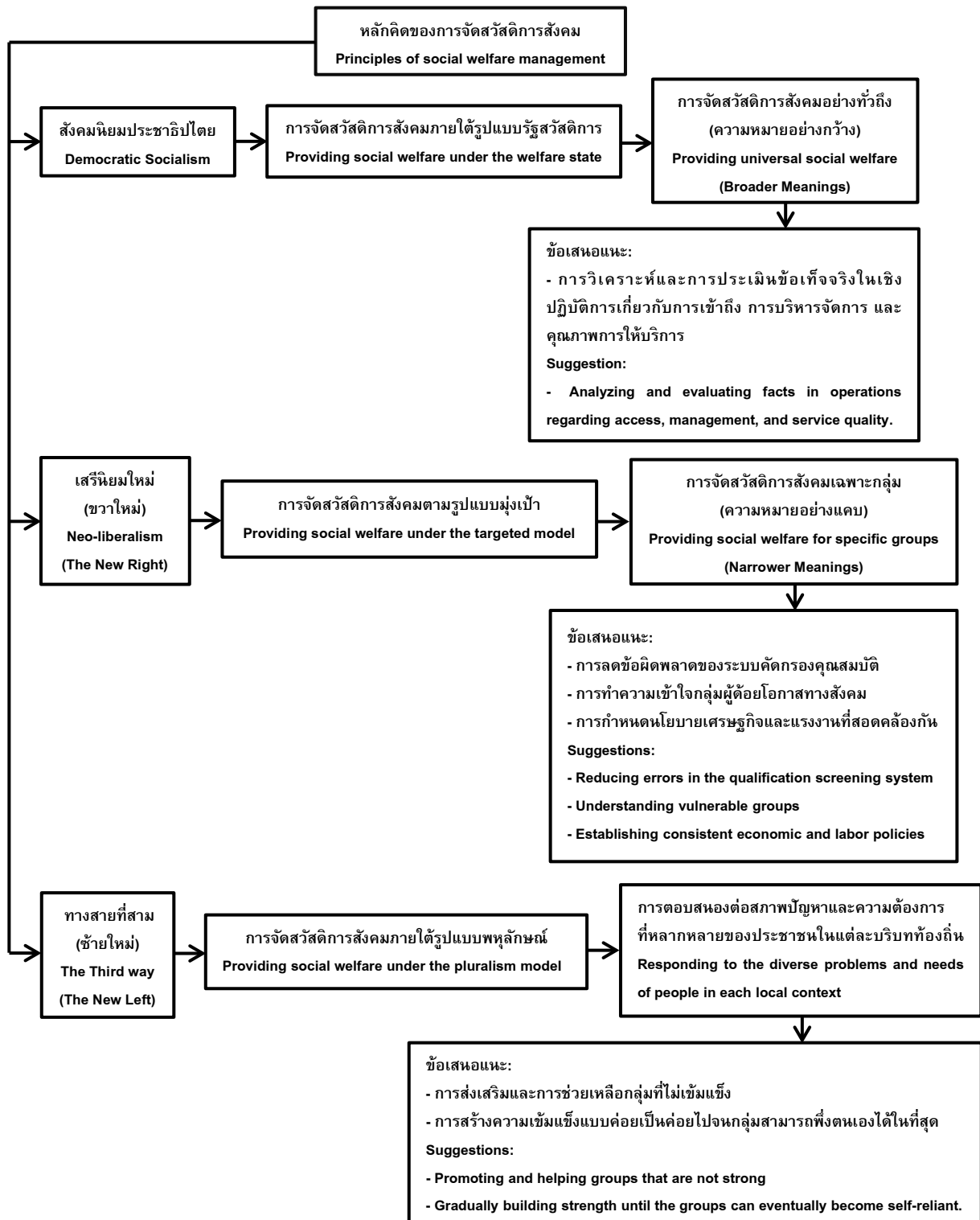

Figure 4 shows principles and models of social welfare management

(Source: Supakitpaisan, 2024)

สำหรับการศึกษาในครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ตีความหมายว่ากรอบแนวคิดเบื้องต้นว่าด้วยการจัดสวัสดิการสังคมของประเทศไทย หมายถึง กรอบแนวคิดหรือกรอบความเชื่อพื้นฐานที่ใช้สำหรับการอธิบายหลักคิดและรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมในเชิงทัศนะที่มีต่อบริบทของประเทศไทย โดยกรอบแนวคิดดังกล่าวเป็นเพียงแค่ข้อสันนิษฐานทางวิชาการที่ผู้ศึกษาได้ทำการสังเคราะห์มาจากการศึกษาเอกสารและทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีเนื้อหาและรายละเอียดดัง Figure 5

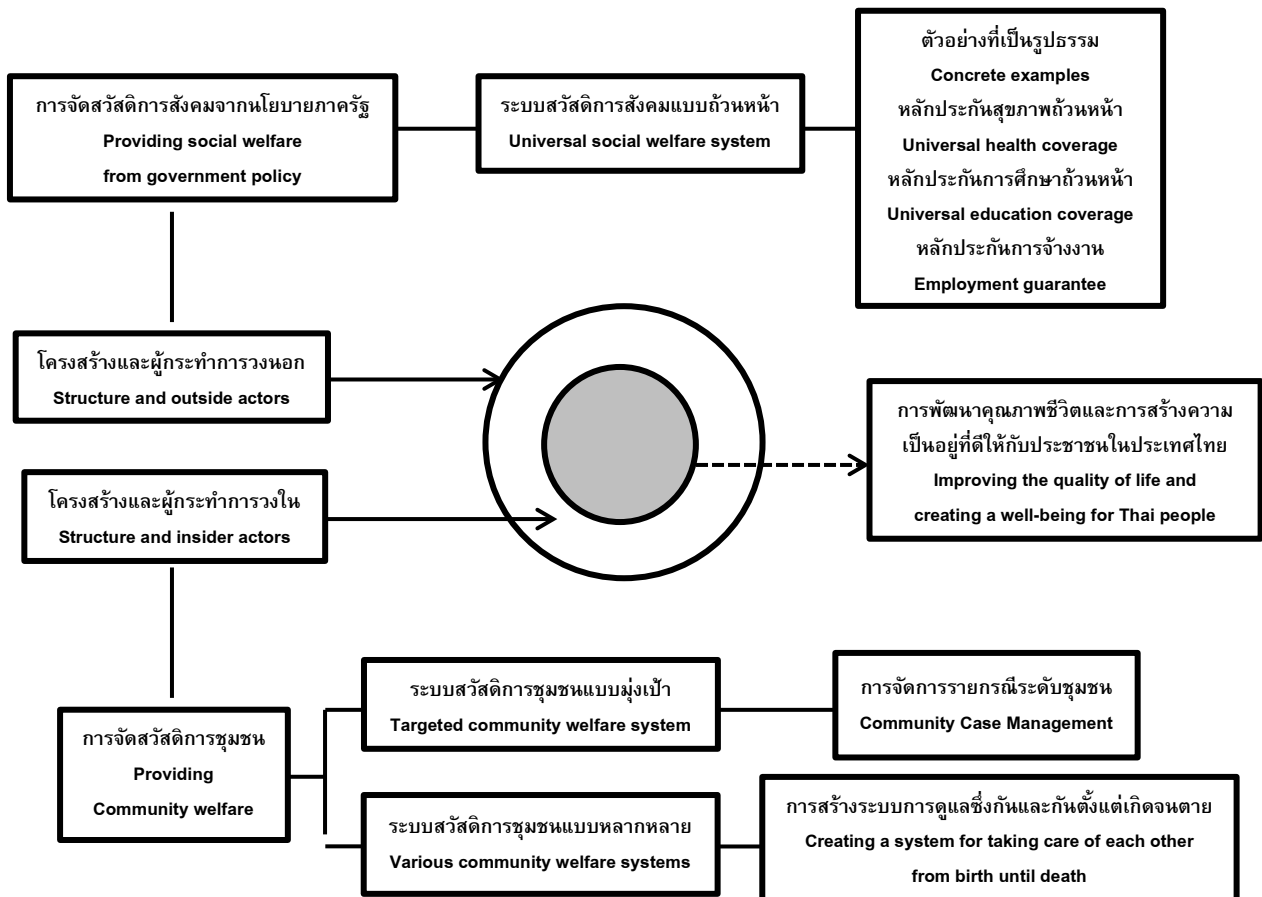

Figure 5 shows a basic conceptual framework for social welfare management in Thailand

(Source: Supakitpaisan, 2024)

ทั้งนี้ผู้ศึกษาเห็นด้วยกับแนวความคิดของ Changprachak (2020) อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ผู้เขียนบทความวิชาการ เรื่อง สวัสดิการสังคมไทยในกระบวนการพัฒนา ที่เสนอว่า ประเทศไทยยังไม่มีมีการวางรากฐานของระบบการจัดเก็บรายได้ที่เหมาะสมสำหรับการจัดสวัสดิการสังคม อีกทั้งนักการเมืองยังชอบนำนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการจัดสวัสดิการสังคมมาใช้สำหรับการสร้างคะแนนนิยมให้กับพรรคการเมือง จนทำให้นโยบายดังกล่าวกลายเป็นนโยบายประชานิยมที่ไม่ได้คำนึงถึงหลักประโยชน์สูงสุดของภาคประชาชน กล่าวโดยสรุปได้ว่า ปัจจุบันการจัดสวัสดิการสังคมของประเทศไทยไม่ได้อยู่ภายใต้สถานะเครื่องมือสำหรับการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้กับประชาชนเพียงเท่านั้น หากแต่การจัดสวัสดิการสังคมดังกล่าวกลับถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือสำหรับการแสวงหาผลประโยชน์ทางการเมืองด้วยเช่นกัน

จากหลักการและเหตุผลในข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่าภาครัฐไม่ควรเป็นผู้ที่มีบทบาทหลักด้านการบริหารจัดการระบบสวัสดิการสังคมแต่เพียงผู้เดียว หากแต่ภาคประชาชนที่มีความเสี่ยงต่อการตกทุกข์ได้ยากควรเข้ามามีบทบาทต่อการบริหารจัดการความเสี่ยงด้วยตนเอง โดยมีเป้าหมายสำคัญ คือ การตอบสนองต่อสภาพปัญหาและความต้องการที่หลากหลายของประชาชนในแต่ละบริบทพื้นที่ สอดคล้องกับแนวความคิดของผู้ศึกษาที่เห็นว่า การจัดสวัสดิการทางเลือกภายใต้รูปแบบการจัดสวัสดิการชุมชนจะกลายเป็นกุญแจสำคัญต่อการพัฒนาแผนงานด้านสวัสดิการสังคมของประเทศไทยในอนาคต เนื่องด้วยชุมชนเป็นหน่วยย่อยทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองที่สามารถปรับปรุง เปลี่ยนแปลง และพัฒนาต่อยอดได้ตลอดเวลา ดังนั้น ผู้ศึกษา

จึงเห็นว่า การจัดสวัสดิการชุมชน ที่เป็นรากฐานของประเทศไทยมาอย่างยาวนานมีความเป็นไปได้ที่จะทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการจัดสวัสดิการแบบมุ่งเป้าและแบบหลากหลายในระดับชุมชนและท้องถิ่น เพื่อยกระดับและสร้างความก้าวหน้าให้กับการจัดสวัสดิการชุมชนในด้านต่าง ๆ ของประเทศไทย

สำหรับตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมของระบบสวัสดิการชุมชนแบบมุ่งเป้า คือ การจัดการรายกรณีระดับชุมชน (Community Case Management) โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญ คือ การป้องกันและคุ้มครองไม่ให้เกิดกลุ่มผู้ด้อยโอกาสในชุมชนต้องเผชิญกับสภาพปัญหาที่หนักจนเกินไป แล้วจึงค่อยสร้างรากฐานของการเรียนรู้และการเริ่มต้นกระบวนการแก้ไขปัญหาที่ใช้ตัวของพวกเขาเองเป็นฐาน เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งแบบค่อยเป็นค่อยไปจนพวกเขาสามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด ซึ่งประกอบด้วย 4 ขั้นตอนหลัก (Supakitpaisan, 2022) คือ 1. การสร้างเวทีชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และประเมินแนวทางการให้ความช่วยเหลือ 2. การประสานความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายภาคส่วนต่าง ๆ 3. การดำเนินการจัดการรายกรณีระดับชุมชน ครอบคลุมไปถึง 4. การจัดตั้งกลุ่มอาสาสมัคร กลุ่มกิจกรรม และกลุ่มกองทุนชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในระยะยาว อย่างไรก็ตาม ผู้ศึกษาเห็นว่า ชุมชนและกลุ่มภาคีเครือข่ายควรมุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับการปรับปรุงแนวทางการคัดกรองคุณสมบัติของกลุ่มผู้ด้อยโอกาสในชุมชนให้มีความผิดพลาดในเชิงปฏิบัติการน้อยที่สุด ควบคู่ไปกับการสร้างความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับประเด็นเรื่อง การเปิดรับกลุ่มผู้ด้อยโอกาสในชุมชน การปฏิบัติต่อกลุ่มผู้ด้อยโอกาสในชุมชนอย่างเข้าใจ การไม่แยกแยะกลุ่มผู้ด้อยโอกาสในชุมชนออกไปจากชุมชน รวมไปถึงการเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของกลุ่มผู้ด้อยโอกาสในชุมชนอย่างแท้จริง ทั้งนี้ ผู้ศึกษาเห็นว่าแนวทางการแก้ไขสภาพปัญหาสำหรับกลุ่มผู้ด้อยโอกาสในชุมชนที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลนั้นจำเป็นต้องดำเนินการร่วมกันกับกิจกรรมการทำงานในชุมชน ธุรกิจชุมชน และวิสาหกิจชุมชนที่เอื้อประโยชน์ต่อกลุ่มผู้ด้อยโอกาสในชุมชนด้วยเช่นกัน

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ระบบการจัดสวัสดิการชุมชนแบบมุ่งเป้า เป็นรูปแบบการจัดสวัสดิการชุมชนที่เป็นหลักประกันว่าประเทศของเราจะไม่ปล่อยให้กลุ่มผู้ด้อยโอกาสในชุมชนต้องมีความทุกข์ทรมานที่เป็นไปตามยถากรรม เนื่องด้วยรูปแบบการจัดสวัสดิการชุมชนดังกล่าวจะเข้ามามีส่วนสำคัญต่อการส่งเสริมและการอุดหนุนให้ให้กับกลุ่มผู้ด้อยโอกาสในชุมชนที่ตกขอบและไม่สามารถเข้าถึงระบบสวัสดิการสังคมแบบถ้วนหน้าที่จัดขึ้นโดยภาครัฐ อาทิ หลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า หลักประกันการศึกษาถ้วนหน้า หลักประกันเบี้ยยังชีพสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุ หลักประกันสำหรับเด็กแรกเกิดและทารกในครรภ์ รวมไปถึงหลักประกันการทำงานสำหรับกลุ่มวัยแรงงานได้อย่างเสมอภาค เพื่อให้พวกเขาได้รับเสรีภาพและสิทธิขั้นพื้นฐานที่จะทำให้พวกเขาสามารถเข้าถึงตลาดแรงงานและสวัสดิการในด้านต่าง ๆ อันนำไปสู่การสร้างความสามารถในการพึ่งตนเองและการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีได้อย่างเสมอภาคกับบุคคลอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม ทุกภาคส่วนควรมุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับการปรับปรุงแนวทางการวิเคราะห์และประเมินผลข้อเท็จจริงในเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับมิติด้านการบริหารจัดการ ด้านการเข้าถึง และด้านคุณภาพการให้บริการของนโยบายภาครัฐที่เป็นร่มใหญ่ด้านการจัดสวัสดิการสังคมแบบถ้วนหน้าที่กล่าวมาในข้างควบคู่ไปด้วย เพื่อทำให้นโยบายดังกล่าวสามารถทำหน้าที่สำคัญ คือ การสร้างผลประโยชน์ การสร้างการเฉลี่ยทุกข์เฉลี่ยสุข รวมไปถึงการสร้างการจัดสรรปันส่วนทรัพยากรให้กับประชาชนได้อย่างแท้จริง

สำหรับตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมของระบบสวัสดิการชุมชนแบบหลากหลาย คือ การจัดสวัสดิการชุมชนสำหรับกลุ่มเด็กแรกเกิดและทารกในครรภ์ การจัดสวัสดิการชุมชนสำหรับกลุ่มเด็กและเยาวชน การจัดสวัสดิการชุมชนสำหรับกลุ่มแรงงานหรือกลุ่มวัยทำงาน การจัดสวัสดิการชุมชนสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุ รวมไปถึงการจัดสวัสดิการชุมชนสำหรับพื้นที่ที่มีความต้องการเฉพาะ โดยมีจุดร่วมสำคัญ คือ การตอบสนองต่อประเด็น เรื่อง การลดสภาพปัญหาความยากจน การลดสภาพปัญหาความเหลื่อมล้ำ รวมไปถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการสร้างความเป็นอยู่ที่ดีให้กับประชาชนในระดับจุลภาค ทั้งนี้ผู้ศึกษาเห็นว่าชุมชนและกลุ่มภาคีเครือข่ายควรนำหลักคิดการจัดสวัสดิการแบบพหุลักษณะมาประยุกต์ใช้สำหรับการกำหนดสร้างรูปแบบการจัดสวัสดิการชุมชนเพื่อนำมาใช้เป็นคู่มือสำหรับการสร้างระบบการดูแลซึ่งกันและกันตั้งแต่เกิดจนตายบนพื้นฐานของความไว้วางใจและความเอื้ออาทรต่อกันในระดับจุลภาค การเสริมพลังอำนาจและภูมิคุ้มกันในระดับจุลภาค การสร้างระบบสวัสดิการที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการที่แตกต่างหลากหลายในระดับจุลภาค รวมไปถึงการสร้างหลักประกันและความมั่นใจต่อการดำเนินชีวิตให้กับประชาชนในระดับจุลภาค

อย่างไรก็ตาม ในระยะแรกของการดำเนินงาน ทุกภาคส่วนควรทำความเข้าใจร่วมกันว่าชุมชนแต่ละชุมชนมีความสามารถต่อการบริหารจัดการสวัสดิการชุมชนได้ไม่เท่ากัน ด้วยเหตุนี้ชุมชนที่ยังไม่เข้มแข็งจึงจำเป็นต้องได้รับการช่วยเหลือ และการสนับสนุนจากกลุ่มภาคีเครือข่ายต่าง ๆ อาทิ ภาคเอกชน ภาคการศึกษา ภาคประชาสังคม และภาครัฐ เพื่อให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้และการนำองค์ความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาระบบสวัสดิการชุมชนให้ดีขึ้น หรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า ทุกภาคส่วนจำเป็นต้องเข้าไปช่วยเหลือเพื่อป้องกันและคุ้มครองไม่ให้ประชาชนในระดับชุมชนและท้องถิ่นเหล่านี้ต้องเผชิญกับสภาพปัญหาที่หนักจนเกินไป แล้วจึงค่อยสร้างรากฐานของระบบการจัดสวัสดิการชุมชน เพื่อให้กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มสมาชิกในชุมชน และกลุ่มภาคีเครือข่ายที่ทำงานร่วมกับชุมชนเกิดความเข้มแข็งแบบค่อยเป็นค่อยไปจนพวกเขาสามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด

ในท้ายที่สุด ผู้ศึกษาเห็นว่า การเปิดโอกาสให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชนโดยตรงจะเป็นอีกหนึ่งกุญแจสำคัญที่จะทำให้การบริหารจัดการระบบสวัสดิการชุมชนมีความก้าวหน้าและความยั่งยืน เนื่องจากที่ผ่านมาแผนงาน โครงการ และนโยบายต่าง ๆ ของรัฐบาลมักจะมองข้ามบทบาทและความสำคัญขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แต่กลับไปให้ความสำคัญกับการทำงานร่วมกันของส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และชุมชน กล่าวโดยสรุปได้ว่าผู้ศึกษาเห็นว่าภาครัฐควรมีการกระจายอำนาจให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนอย่างจริงจังและจริงใจ เนื่องด้วยผู้ศึกษาเห็นว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนมีศักยภาพและความสามารถเพียงพอที่จะริเริ่มทำอะไรบางอย่างเพื่อสร้างความมั่นคงและพัฒนาคุณภาพชีวิตให้กับตนเอง ด้วยเหตุนี้ ทุกภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นภาคเอกชน ภาคการศึกษา ภาคประชาสังคม องค์กรสาธารณประโยชน์ และภาครัฐ จึงควรหันมามุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับการพัฒนาระบบการกระจายอำนาจ ระบบการปกครองส่วนท้องถิ่น และระบบการจัดสวัสดิการชุมชนอย่างเร่งด่วนที่สุด

References

- Boston, J. (1993). Reshaping social policy in New Zealand. *Fiscal Studies*, 14(3), 64-85.
- Changprachak, S. (2020). Thailand's Social Welfare in The Developmental Process. *MCU Social Science Review*, 9(2), 315-328.
- Community Organizations Development Institute. (2018). *Operational Manual for Supporting Community Welfare Projects*. Bangkok: Community Organization Development Institute (Public Organization).
- George, V. & Wilding, P. (1994). *Welfare & Ideology*. London: Harvester Wheatsheaf.
- Giddens, A. (1990). *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A. (1994). *Beyond Left and Right*. Cambridge: Polity Press.
- Jitsuchon, S. (2019). *Dismantle taxes, create welfare, and spread the gap between the rich and the poor*. Retrieved 10 April 2024, from <https://waymagazine.org/interview-somchai-welfare/>
- Jitsuchon, S. (2023). *The possibility of social welfare-education to stop the cycle of poverty and inequality*. Retrieved 12 April 2024, from <https://www.eef.or.th/article-somchai-jitsuchon-interview/>
- Kumhom, R. (2014). *Social welfare and Thai society*. Bangkok: Samlada Limited Partnership.
- Lertnitat, C, & Jitsuchon, S. (2020). *Vulnerability of vulnerable groups of people under COVID-19*. Retrieved 14 April 2024, from <https://tdri.or.th/2020/06/impact-of-covid19-on-vulnerable-groups/>
- Nontapattamadul, K. (2007). *Critical theory in social policy and planning*. Pathum Thani: Thammasat University Press.
- Nontapattamadul, K. (2011). *Social policy and social welfare*. Pathum Thani: Thammasat University Press.
- Norrat, C. (2003). Thai rural community welfare. Doctoral Dissertation, Ph.D. in Social work, Thammasat University. (In Thai)
- Office of the Nation Economic and Social Development Board. (2001). *The Ninth National Economic and Social Development Plan (2002-2006)*. Bangkok: Office of the Nation Economic and Social Development Board.
- Office of the National Economic and Social Development Council. (2018). *Poverty and Inequality Reports 2017*. Bangkok: Office of the National Economic and Social Development Council.

Office of the National Economic and Social Development Council. (2019). *Poverty and Inequality Reports 2018*.

Bangkok: Office of the National Economic and Social Development Council.

Office of the National Economic and Social Development Council. (2020). *Poverty and Inequality Reports 2019*.

Bangkok: Office of the National Economic and Social Development Council.

Office of the National Economic and Social Development Council. (2021). *Poverty and Inequality Reports 2020*.

Bangkok: Office of the National Economic and Social Development Council.

Office of the National Economic and Social Development Council. (2022). *Poverty and Inequality Reports 2021*.

Bangkok: Office of the National Economic and Social Development Council.

Office of the National Economic and Social Development Council. (2023). *Poverty and Inequality Reports 2022*.

Bangkok: Office of the National Economic and Social Development Council.

Petprasert, N. (2003). *Synthesizing the overall picture of the development of the welfare system for the poor and vulnerable people in Thai society*. Bangkok: Edison Press Products Company Limited.

Suntikul, P. (2013). *Social welfare and human security in the era of globalization*. Bangkok: M&M Laser Print.

Supakitpaisan, K. (2020). The Development of Fair Social Welfare for Solving Inequality Problems. *Social work and social welfare: Unlocking inequality towards sustainability*, pp. 83-99, National academic conference, January 24, 2020. Bangkok, Thailand.

Supakitpaisan, K. (2022). Development of social capital concept and fairness concept in community welfare provision for improving quality of life: a case study of Ban Mai Thai Pattana Nong Takhian Bon Subdistrict Watthana Nakhon District Sa Kaeo Province. Doctoral Dissertation, Ph.D. in Philosophy (Social Policy), Thammasat University, Thailand. (In Thai)

Supakitpaisan, K. (2024). Figure 3 shows the roles for providing social welfare under the pluralism model.

Supakitpaisan, K. (2024). Figure 4 shows principles and models of social welfare management.

Supakitpaisan, K. (2024). Figure 5 shows a basic conceptual framework for social welfare management in Thailand.

Thailand Development Research Institute. (2011). *Social welfare options for Thai society*. Bangkok: Thailand Development Research Institute.

Thammaboosadee, S. (2024). *Economic outline and current Thai welfare state policies*. Retrieved 17 April 2024, from <https://pridi.or.th/th/content/2024/04/1927>